

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут економіки та менеджменту
Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

Бойко Тетяна Русланівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК _____
(індекс)

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському: проблеми та перспективи
(назва роботи)

Міжнародний готельно-туристичний бізнес
(назва освітньої програми)

МГТ-21-1
(шифр і назва спеціальності)

Робота містить результати власних досліджень, використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело:

Здобувач освітнього ступеня: Т.Р. Бойко

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Качала Софія Віталіївна к.т.н., доцент

(підпис, прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання керівника)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

К.Г.Н Доцент _____ 24.06.25 Я.С. Коробейнікова _____
(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Інститут економіки та менеджменту

Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

Освітній рівень

Спеціальність _____

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

**З А В Д А Н Н Я
НА БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ**

Бойко Тетяні Русланівні

1. Тема роботи: Розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському: проблеми та перспективи

керівник роботи: Софія Віталіївна к.т.н., доцент

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ ” 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи

3. Вихідні дані до роботи: Інформаційною базою для написання даної роботи є праці вчених, які вивчають історико-культурний в Кам'янці-Подільському, офіційні публікації Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) та Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), періодичні матеріали, статистичні дані, інформаційні ресурси Інтернету та офіційний веб-сайт Міністерство туризму України.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): Таблиця

2.1. Основні проблеми розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському,

Таблиця 2.2. Основні перспективи розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-

Подільському та їхні особливості, Таблиця 2.3. SWOT-аналіз проблем та перспектив розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському, Таблиця

2.4. Рекомендації щодо розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-

Подільському, Таблиця 2.5. Тематичні маршрути та альтернативні екскурсії в Кам'янці-

Подільському

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання Прийняв
Розділ 1.			
Розділ 2.			
Розділ 3.			

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	ВСТУП		
2.	РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ		
3.	РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ		
4.	РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ		
5.	ВИСНОВКИ		
6.	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		
7.	ДОДАТКИ		

Студент

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному аналізу розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському, виявленню проблем, що стримують його ефективне функціонування, а також обґрунтуванню перспектив удосконалення цієї сфери. У роботі визначено сутність історико-культурного туризму як важливого напрямку розвитку туристичної галузі, досліджено сучасний стан туристичної інфраструктури міста та проаналізовано динаміку туристичних потоків у 2020–2024 роках. Особливу увагу приділено оцінці економічного та соціокультурного впливу туризму на регіональний розвиток, проблемам збереження культурної спадщини та викликам сталого розвитку. На основі проведеного аналізу запропоновано практичні рекомендації щодо модернізації туристичної інфраструктури, впровадження інноваційних підходів до популяризації культурного потенціалу міста та розробки туристичних маршрутів. Результати дослідження мають прикладне значення і можуть бути використані для розробки стратегій розвитку туризму в Кам'янці-Подільському та аналогічних історико-культурних центрах України.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, історико-культурний туризм, туристична інфраструктура, культурна спадщина, економічний розвиток регіону, сталий туризм, туристичні маршрути, популяризація туризму, інновації в туризмі, розвиток внутрішнього туризму.

ABSTRACT

The qualification work is devoted to a comprehensive analysis of the development of historical and cultural tourism in Kamianets-Podilskyi, identifying problems that hinder its effective functioning, as well as substantiating the prospects for improving this area. The work defines the essence of historical and cultural tourism as an important direction of development of the tourism industry, examines the current state of the city's tourism infrastructure and analyzes the dynamics of tourist flows in 2020–2024. Particular attention is paid to assessing the economic and socio-cultural impact of tourism on regional development, the problems of preserving cultural heritage and the challenges of sustainable development. Based on the analysis, practical recommendations are proposed for the modernization of tourism infrastructure, the implementation of innovative approaches to popularizing the cultural potential of the city and the development of tourist routes. The results of the study have applied significance and can be used to develop strategies for the development of tourism in Kamianets-Podilskyi and similar historical and cultural centers of Ukraine.

Keywords: Kamianets-Podilskyi, historical and cultural tourism, tourist infrastructure, cultural heritage, economic development of the region, sustainable tourism, tourist routes, tourism promotion, innovations in tourism, development of domestic tourism.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	9
1.1. Сутність та особливості історико-культурного туризму в науковій літературі.....	9
1.2. Аналіз сучасного стану історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському.....	17
1.3. Вплив історико-культурного туризму на розвиток регіону.....	24
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ	30
2.1. Проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському.....	30
2.2. Розробка рекомендацій щодо розвитку історико-культурного туризму в місті.....	46
2.3. Розробка пропозицій впровадження інноваційних підходів для популяризації історико-культурного туризму.....	56
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ	70
3.1. Створення концепції туристичного маршруту.....	70
3.2. Розрахунок витрат на розробку маршруту та його просування.....	80
3.3. Оцінка економічної ефективності від реалізації розробленого маршруту....	84
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність теми. Історико-культурний туризм є одним із головних напрямів розвитку туристичної галузі, що сприяє збереженню історичної спадщини, підвищенню рівня освіченості суспільства, активізації соціокультурного обміну та економічному зростанню регіонів. В умовах глобалізації, коли інтерес до історичних пам'яток та культурних традицій зростає, збереження та популяризація історико-культурного надбання стають пріоритетними завданнями не лише для науковців, але й для представників туристичного бізнесу, місцевої влади та громадськості.

Кам'янець-Подільський є одним із найяскравіших історико-культурних центрів України, що відзначається значною концентрацією пам'яток архітектури, багатою історичною спадщиною та унікальними природними ландшафтами. Включений до списку історичних міст України, він має потужний туристичний потенціал, однак його розвиток стикається з низкою проблем, серед яких недостатня туристична інфраструктура, обмежене фінансування реставраційних робіт, потреба в ефективній маркетинговій стратегії та інтеграція в міжнародні туристичні маршрути.

У сучасних умовах розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському набуває особливої значущості, оскільки сприяє економічному зростанню регіону, створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та розширенню міжнародного співробітництва. Саме тому дослідження проблем та перспектив розвитку цього напрямку є вкрай актуальним і має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз сучасного стану історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському, визначення ключових проблем його розвитку та розробка рекомендацій щодо їх подолання з метою підвищення туристичної привабливості міста.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань:**

- Проаналізувати сутність історико-культурного туризму як складової туристичної галузі;
- Дослідити історичний та культурний потенціал Кам'янця-Подільського;
- Оцінити сучасний стан розвитку історико-культурного туризму в місті;
- Виявити основні проблеми, що перешкоджають ефективному розвитку туризму;
- Розробити рекомендації щодо розвитку історико-культурного туризму в місті;
- Розробити пропозиції з впровадження інноваційних підходів для популяризації історико-культурного туризму;
- Розробити туристичний маршрут в Кам'янці-Подільському та оцінити його ефективність.

Об'єктом дослідження є історико-культурний туризм у Кам'янці-Подільському як складова частина туристичної сфери регіону.

Предметом дослідження є процеси розвитку історико-культурного туризму, проблеми, що виникають у цій сфері, а також перспективи підвищення конкурентоспроможності Кам'янця-Подільського як туристичного центру.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському, оцінці його проблем та розробці практичних рекомендацій для підвищення привабливості міста як туристичного центру.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, туристичними операторами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами для розробки програм розвитку історико-культурного туризму та підвищення туристичної привабливості Кам'янця-Подільського.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Сутність та особливості історико-культурного туризму в науковій літературі

Історико-культурний туризм є однією з найдавніших і найважливіших форм туристичної діяльності, яка базується на зацікавленості людей у вивченні історії, культурної спадщини, традицій, мистецтва та способу життя різних народів. Він охоплює широкий спектр подорожей, які передбачають відвідування історичних пам'яток, архітектурних об'єктів, музеїв, археологічних зон, місць історичних подій, культурних фестивалів та інших об'єктів культурної спадщини. Цей вид туризму сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, формуванню національної свідомості, міжкультурному діалогу та соціально-економічному розвитку регіонів.

Науковці та міжнародні організації пропонують різні визначення історико-культурного туризму. Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), історико-культурний туризм передбачає всі форми подорожей, які мають на меті пізнання культури, історії, звичаїв, традицій і мистецтва різних регіонів. Вітчизняні дослідники, такі як В. Ф. Кифяк та Н. В. Кулешова, визначають історико-культурний туризм як особливий вид туристичної діяльності, пов'язаний з пізнанням історико-культурної спадщини, що сприяє формуванню культурної ідентичності та забезпеченню сталого розвитку регіонів [1].

Сутність історико-культурного туризму полягає у прагненні людей до отримання знань про минуле, пізнання історичних процесів, вивчення культурної спадщини, традицій та етнічної різноманітності. Він включає в себе елементи пізнавального, освітнього, естетичного, емоційного та розважального характеру. Туристи, які подорожують з метою відвідування культурно-історичних місць, прагнуть не лише побачити архітектурні пам'ятки чи музейні експонати, а й зануритися в історію, зрозуміти особливості розвитку суспільства, відчувати дух

минулих епох, познайомитися з традиціями, легендами, місцевими ремеслами та національними звичаями [2].

Науковці виокремлюють кілька ключових характеристик історико-культурного туризму, що відрізняють його від інших видів туризму. По-перше, він спрямований на активне вивчення та сприйняття культурної спадщини через особистий досвід туриста. По-друге, цей вид туризму має глибокий освітній характер, оскільки сприяє збагаченню знань про історичне та культурне минуле регіонів, розвиток мистецтва, архітектури, літератури, музики та інших культурних сфер. По-третє, історико-культурний туризм є важливим інструментом збереження культурної спадщини, оскільки сприяє її відновленню, реставрації та популяризації [3].

Історико-культурний туризм є об'єктом дослідження багатьох науковців у сфері туризму, історії, культурології, економіки та соціології. У науковій літературі він розглядається як складний багатовимірний феномен, що поєднує культурно-пізнавальні, соціальні, економічні та екологічні аспекти. Різні дослідники аналізують його через призму взаємозв'язку з культурною спадщиною, історичною пам'яттю, розвитком туризму як індустрії та його впливом на суспільство [4].

Перші ґрунтовні дослідження історико-культурного туризму з'явилися ще в першій половині ХХ століття, коли вчені почали вивчати туристичну діяльність у контексті її зв'язку з культурною спадщиною. Визначальним став підхід Д. Макканнела (Dean MacCannell), який у своїй праці "The Tourist: A New Theory of the Leisure Class" (1976) ввів поняття «автентичності» в туризмі. Він досліджував поведінку туристів, їхню мотивацію та прагнення до справжнього культурного досвіду. Макканнелл вказував, що історико-культурний туризм ґрунтується на бажанні людей доторкнутися до історії та культури через відвідування автентичних місць, але при цьому автентичність часто створюється штучно, щоб задовольнити очікування туристів [5].

Інший відомий дослідник Е. Коен у своїх працях аналізував типологію туристів та зазначав, що історико-культурний туризм є засобом міжкультурної комунікації, оскільки сприяє обміну знаннями між різними національними групами.

Він виокремлював різні рівні туристичного досвіду, які варіюються від поверхневого сприйняття історичних об'єктів до глибокого культурного занурення [6].

Д. Уррі у своїй концепції "The Tourist Gaze" (1990) запропонував термін «туристичний погляд», згідно з яким туристи сприймають історичні пам'ятки не як частину реальної історії, а як символічні об'єкти, які мають певну комерційну та культурну цінність. Його дослідження є важливими для розуміння того, як маркетинг і туристична індустрія формують уявлення про історико-культурну спадщину [7].

Українські дослідники також активно вивчають історико-культурний туризм, особливо в контексті розвитку національної туристичної галузі. Так, Гарбар Г. у своїх працях аналізує економічні та організаційні аспекти цього виду туризму, підкреслюючи його роль у розвитку регіонів та підвищенні привабливості туристичних об'єктів. Він вказує на необхідність інтеграції історико-культурного туризму в державну політику та важливість збереження культурної спадщини як стратегічного ресурсу [8].

Дідковська Ю. вивчає проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму в Україні, наголошуючи на необхідності модернізації туристичної інфраструктури, розвитку маркетингових стратегій для просування історичних об'єктів та підвищення рівня підготовки спеціалістів у цій сфері. Вона також акцентує увагу на впливі глобалізації та цифрових технологій на розвиток історико-культурного туризму, зокрема на впровадження віртуальних екскурсій та цифрових музейних платформ [9].

О. А. Мельник аналізує проблеми збереження історичних пам'яток у контексті зростаючого туристичного навантаження. Вона зазначає, що надмірний туризм може спричиняти деградацію історико-культурних об'єктів, що потребує запровадження політики сталого туризму. Це означає, що необхідно поєднувати економічні вигоди від туризму зі збереженням культурної спадщини для майбутніх поколінь [2].

Важливі аспекти історико-культурного туризму розглядаються також у міжнародних програмах ЮНЕСКО та Європейського Союзу, які спрямовані на охорону та популяризацію культурної спадщини. Так, ініціатива «Європейські культурні маршрути» сприяє розвитку туристичних маршрутів, що об'єднують історичні місця, архітектурні пам'ятки, музеї та етнографічні центри [10].

Значний внесок у дослідження історико-культурного туризму зробили також соціологи, які аналізують вплив цього явища на суспільство. Наприклад, дослідження К. Вера показують, що історико-культурний туризм сприяє формуванню культурної толерантності та розширенню світогляду туристів. Він вивчає, як туристи взаємодіють із культурною спадщиною та які аспекти історико-культурного середовища найбільше приваблюють відвідувачів [11].

У сучасних дослідженнях особливу увагу приділяють використанню цифрових технологій у популяризації історико-культурного туризму. Так, дослідження М. Стекеля та інших фахівців з туризму показують, що розвиток технологій доповненої та віртуальної реальності значно змінює сприйняття культурної спадщини туристами. Віртуальні екскурсії, мобільні додатки з доповненою реальністю та цифрові архіви роблять історико-культурні об'єкти доступнішими для ширшої аудиторії [12].

Отже, основні дослідження історико-культурного туризму в науковій літературі відображають його багатовимірність та значення для суспільства. Дослідники розглядають його не лише як галузь туризму, а й як інструмент культурної політики, засіб міжкультурного діалогу та фактор економічного розвитку. При цьому наукові підходи до аналізу історико-культурного туризму постійно змінюються, враховуючи нові виклики, зокрема глобалізацію, розвиток цифрових технологій, зміну туристичних пріоритетів та необхідність збереження культурної спадщини.

У науковій літературі запропоновано кілька підходів до класифікації історико-культурного туризму залежно від об'єктів відвідування, мотивації туристів, форми організації та рівня взаємодії з культурним середовищем. Розглянемо основні види історико-культурного туризму та їхні особливості в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Класифікація історико-культурного туризму

Критерій класифікації	Категорії
За об'єктами відвідування	Архітектурний, Археологічний, Музейний, Релігійний (паломницький), Етнографічний, Подієвий
За мотивацією туристів	Пізнавальний, Рекреаційний, Духовно-релігійний, Ностальгічний, Культурно-освітній
За формою організації	Індивідуальний, Груповий, Експурсійний, Пакетний, Самостійний
За рівнем взаємодії з культурним середовищем	Поверхневий, Занурювальний, Імерсивний
За територіальним охопленням	Внутрішній, Міжнародний, Регіональний, Світова спадщина ЮНЕСКО
За типом подорожей	Маршрутний, Стаціонарний, Круїзний, Піший, Вело- та автотуризм
За тривалістю подорожей	Короткотривалий, Середньотривалий, Довготривалий

Джерело: [13, 14]

Таким чином, історико-культурний туризм має широку класифікацію, яка дозволяє зрозуміти його різноманітність та особливості. Критерії класифікації охоплюють різні аспекти, що визначають об'єкти, мету подорожей, рівень взаємодії туристів із культурним середовищем, територіальну спрямованість, організаційні аспекти та часові параметри.

Класифікація за об'єктами відвідування визначає різноманітність історико-культурних пам'яток та артефактів, що є основною метою подорожей туристів. Архітектурний туризм охоплює відвідування історичних споруд, таких як замки, фортеці, собори, палаци та старовинні міські ансамблі. Археологічний туризм зосереджений на відвідуванні археологічних пам'яток, стародавніх міст, розкопок та музеїв археологічного спрямування. Музейний туризм включає відвідування історичних, мистецьких та етнографічних музеїв, галерей та виставкових центрів. Релігійний (паломницький) туризм передбачає подорожі до священних місць, таких як монастирі, церкви, мечеті, святині та місця релігійних чудес. Етнографічний туризм спрямований на знайомство з культурними традиціями, обрядами, народними промислами та звичаями різних етносів. Подієвий туризм передбачає участь у фестивалях, історичних реконструкціях, театралізованих виставах та інших культурних заходах [15].

Класифікація за мотивацією туристів допомагає визначити основні причини

вибору туристами історико-культурного туризму. Пізнавальний туризм пов'язаний із прагненням отримати нові знання про історію, мистецтво та культуру регіонів. Рекреаційний туризм поєднує пізнання культурної спадщини з відпочинком, що особливо актуально в містах з розвиненою інфраструктурою туризму. Духовно-релігійний туризм спрямований на пошук духовного досвіду, паломництво та відвідування релігійних святинь. Ностальгічний туризм стосується подорожей до місць, пов'язаних із дитинством, родинним корінням або історичною пам'яттю родини. Культурно-освітній туризм охоплює навчальні поїздки, стажування, конференції та культурно-освітні програми, що дозволяють отримати глибші знання про історико-культурну спадщину [16].

Класифікація за формою організації визначає спосіб організації подорожей та залучення туристів. Індивідуальний туризм передбачає самостійне планування подорожей без допомоги туристичних компаній. Груповий туризм передбачає організовані подорожі у складі туристичних груп, зазвичай із супроводом екскурсовода. Екскурсійний туризм є короткотривалим і включає відвідування культурних пам'яток у межах кількох годин або одного-двох днів. Пакетний туризм передбачає купівлю готового туру з включеними послугами, такими як проживання, транспорт і екскурсії. Самостійний туризм відрізняється від індивідуального тим, що турист самостійно планує всі деталі подорожі, включаючи маршрути, бронювання та відвідування пам'яток [17].

Класифікація за рівнем взаємодії з культурним середовищем дозволяє розрізняти типи туристичного досвіду залежно від глибини занурення у культуру регіону. Поверхневий туризм передбачає стандартні екскурсії та оглядові тури без активної участі у місцевих традиціях. Занурювальний туризм включає активне спілкування з місцевими мешканцями, участь у національних обрядах та ознайомлення з традиціями через особистий досвід. Імерсивний туризм передбачає повне занурення у культуру, наприклад, проживання у традиційних будинках, вивчення ремесел, участь у театралізованих дійствах або історичних реконструкціях [18].

Класифікація за територіальним охопленням визначає масштаб подорожей у контексті географічного розташування туристичних маршрутів. Внутрішній туризм включає подорожі в межах однієї країни з відвідуванням історико-культурних пам'яток. Міжнародний туризм передбачає виїзд за межі країни з метою відвідування історичних та культурних об'єктів інших держав. Регіональний туризм орієнтований на подорожі в межах певного регіону або історико-культурного ареалу, наприклад, Карпатський регіон чи Поділля. Туризм, орієнтований на об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО, включає відвідування пам'яток, що мають всесвітнє значення та знаходяться під охороною цієї міжнародної організації [19].

Класифікація за типом подорожей визначає спосіб пересування та характер туристичних маршрутів. Маршрутний туризм передбачає відвідування декількох історичних місць за заздалегідь спланованим маршрутом. Стаціонарний туризм зосереджений на тривалому перебуванні в одному історико-культурному центрі з періодичними екскурсіями в околиці. Круїзний туризм включає подорожі на круїзних лайнерах, що передбачають зупинки в історичних портах та містах. Піший туризм акцентує увагу на туристичних маршрутах, які здійснюються пішки, часто через природні ландшафти або вздовж історичних шляхів. Вело- та автотуризм дозволяють подорожувати між історико-культурними пам'ятками на велосипедах або автомобілях, що розширює географічні можливості туристів [19].

Класифікація за тривалістю подорожей розрізняє туристичні поїздки за їхньою тривалістю. Короткотривалий туризм включає подорожі, що тривають від кількох годин до двох днів і зазвичай охоплюють оглядові екскурсії. Середньотривалий туризм триває від трьох до семи днів і може включати відвідування кількох міст або регіонів. Довготривалий туризм охоплює подорожі, що тривають понад тиждень, і може включати міжнародні тури, культурні експедиції або тривале перебування в історико-культурних центрах.

Таким чином, класифікація історико-культурного туризму є складною та багатовимірною, оскільки враховує різні аспекти подорожей, що орієнтовані на культурну спадщину. Кожен критерій має свої особливості, що дозволяє більш

глибоко зрозуміти туристичні вподобання, організаційні процеси та економічний вплив цієї сфери на суспільство

Історико-культурний туризм є унікальним напрямом туристичної діяльності, який поєднує пізнання культурної спадщини з рекреаційними та освітніми аспектами. Його особливості визначаються характером туристичних ресурсів, мотивацією туристів, організаційними підходами та соціально-економічним впливом. Розглянемо основні особливості цього виду туризму в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Особливості історико-культурного туризму

№	Особливість	Опис
1	Зосередженість на культурній спадщині	Туризм орієнтований на відвідування історичних та культурних пам'яток: архітектурних об'єктів, музеїв, археологічних зон, етнографічних комплексів, святинь. Головною метою є пізнання історії та культури.
2	Освітній та пізнавальний характер	Основна ціль туристів – отримання нових знань про історію, мистецтво, традиції та соціальні процеси. Часто супроводжується лекціями, майстер-класами, екскурсіями та науковими дослідженнями.
3	Широка мотивація туристів	Цей вид туризму приваблює різні категорії туристів: істориків, археологів, студентів, науковців, мистецтвознавців, паломників, а також звичайних туристів, які цікавляться культурою.
4	Стійка сезонність	На відміну від інших видів туризму (пляжного чи гірськолижного), історико-культурний туризм є доступним у будь-яку пору року, оскільки культурні об'єкти функціонують постійно.
5	Економічний ефект для регіонів	Приваблення туристів сприяє розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць, зростанню доходів музеїв, готелів, туристичних компаній та регіонального бюджету.
6	Необхідність збереження культурної спадщини	Велика кількість туристів може негативно впливати на культурні пам'ятки, тому важливими є реставрація, контроль туристичних потоків, державні програми збереження спадщини.
7	Соціокультурний вплив	Туризм сприяє міжкультурному діалогу, розвитку толерантності, розширенню світогляду та зміцненню національної ідентичності через знайомство з традиціями інших народів.
8	Диверсифікація туристичних продуктів	Історико-культурний туризм включає різні підвиди: архітектурний, археологічний, музейний, етнографічний, паломницький, подієвий, що дозволяє адаптувати туристичні маршрути під різні запити.
9	Роль цифрових технологій	Активно використовуються новітні технології: мобільні додатки, аудіогіди, віртуальні екскурсії, 3D-моделювання історичних об'єктів, що робить культурну спадщину доступнішою.
10	Необхідність розбудови інфраструктури	Для комфортного туристичного обслуговування важливо покращувати транспортну доступність, готельні послуги, екскурсійні програми, безбар'єрне середовище для людей з обмеженими можливостями.

Джерело: [18-20]

Отже, історико-культурний туризм є не лише важливим елементом туристичної індустрії, а й потужним інструментом збереження культурної спадщини, освітньої діяльності та економічного розвитку. Він відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та підтримці міжнародного культурного співробітництва.

Важливим аспектом сутності історико-культурного туризму є його значення для розвитку суспільства. По-перше, він відіграє ключову роль у збереженні культурної спадщини, оскільки підвищений інтерес туристів до історичних пам'яток стимулює державні та приватні ініціативи щодо їх реставрації та охорони. По-друге, цей вид туризму є важливим чинником соціального розвитку, оскільки сприяє міжкультурному обміну, розширенню світогляду туристів, розвитку освітнього туризму. По-третє, історико-культурний туризм має значний економічний ефект, оскільки стимулює розвиток регіональної інфраструктури, створення нових робочих місць у сфері туризму та гостинності, підвищує інвестиційну привабливість туристичних центрів.

Таким чином, історико-культурний туризм є не лише способом відпочинку, а й засобом збереження культурної спадщини, популяризації історичних об'єктів, формування національної свідомості та розвитку міжнародного культурного співробітництва. Його сутність полягає у взаємодії людини з історією та культурою, що дає змогу не лише отримати нові знання, а й відчувати зв'язок із минулим, зануритися в культурні традиції та мистецькі надбання різних народів

1.2. Аналіз сучасного стану історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському

Кам'янець-Подільський здавна відігравав важливу роль як культурний, сакральний, паломницький та адміністративний центр Поділля – одного з історичних регіонів України. Починаючи з останньої чверті XX століття і на початку XXI століття, місто перетворилося на один із найвизначніших туристичних центрів країни. Сьогодні Кам'янець-Подільський входить до десятки найвідвідуваніших туристичних локацій України завдяки унікальному поєднанню

понад 250 історичних та культурних пам'яток місцевого та національного значення, а також його неповторному природному ландшафту. Це робить місто потужним туристичним центром, що приваблює сотні тисяч мандрівників щороку [21].

Пік відвідуваності Кам'янця-Подільського припав на період 1985–1990 років, коли кількість туристів перевищувала 500 тисяч осіб на рік. Проте, у 1990-х – на початку 2000-х років туристичний потік зменшився через економічну нестабільність у країні. Починаючи з 2006 року, ситуація почала покращуватись, і до 2019 року спостерігалось стрімке зростання кількості відвідувачів. У середньому, щороку музейні об'єкти міста відвідували понад 202 тисячі туристів, а загальна кількість туроднів, проведених у туристичній інфраструктурі Кам'янця-Подільського, перевищувала 300 тисяч [22].

Однак у 2020 році ситуація різко змінилася через пандемію COVID-19, що спричинила глобальну кризу в туристичній галузі. Жорсткі карантинні обмеження та закриття кордонів призвели до зменшення міжнародних туристичних прибуттів удвічі, а в окремих країнах – у 3–5 разів. Кам'янець-Подільський не став винятком із цієї негативної тенденції. У порівнянні з 2019 роком, кількість туристів у 2020 році скоротилася майже вдвічі, зупинившись на рівні 114 тисяч відвідувачів (1394 організовані екскурсії) [23].

Після поступового послаблення карантинних обмежень у 2021 році ситуація почала покращуватися – кількість туристів зросла до 191 тисячі осіб, а кількість екскурсій – до 1960. На 2022 рік прогнозувалося подальше відновлення туристичної галузі, проте його порушило повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого. Через війну кількість туристів у Кам'янці-Подільському впала до рекордно низького рівня – 108 тисяч відвідувачів та 1843 екскурсії за рік [24].

У 2023 році, завдяки активізації внутрішнього туризму, особливо в західних та південно-західних областях України, туристичний потік до міста знову почав зростати. Загальна кількість відвідувачів досягла 189 тисяч осіб, а кількість організованих екскурсій – 2989. Водночас, у період скорочення туристичних потоків з 2020 по 2022 рік відбувалося активне впровадження альтернативних способів

популяризації міста [25].

За ініціативи Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника за підтримки міської ради було розроблено та запущено віртуальні тури міською Ратушею, Галереєю мистецтв і Музеєм старожитностей. У 2023–2024 роках було здійснено цифрову реконструкцію Кам'янець-Подільського замку з перспективою створення повноцінного 3D-туру. Також на основі технологій доповненої реальності було розроблено цифрову реконструкцію замкової церкви Покрови Пресвятої Богородиці [26].

Попри труднощі останніх років, туристична інфраструктура Кам'янця-Подільського продовжує розвиватися. До 2020 року в місті функціонувало понад 30 туристичних підприємств, які займалися різними видами туристичного обслуговування: усі 30 підприємств надавали турагентські послуги, 15 здійснювали страхування туристів, 14 займалися візовою підтримкою, 5 спеціалізувалися на туристичних перевезеннях, а 11 пропонували екскурсійне обслуговування [27].

Станом на осінь 2024 року кількість туристичних підприємств у місті скоротилася до 23, що свідчить про зменшення кількості учасників місцевого туристичного ринку на 23%. Водночас, це є свідченням певної трансформації туристичної галузі Кам'янця-Подільського – перехід до цифрових технологій, пошук нових форматів взаємодії з туристами та адаптація до сучасних викликів сприяють збереженню та подальшому розвитку туристичного потенціалу міста [28].

Кам'янець-Подільський – одне з найбільш визначних історико-культурних міст України, що має унікальну архітектурну спадщину, багату історію та вигідне географічне розташування. Це місто, що розташоване на Поділлі, є важливим туристичним центром, який приваблює велику кількість мандрівників завдяки поєднанню історичних, культурних та природних ресурсів. Кам'янець-Подільський відомий своїм Старим містом, середньовічним замком, численними храмами, музеями та фестивалями. Історико-культурний туризм є ключовою складовою економічного розвитку міста, що сприяє формуванню його туристичного іміджу [28].

Кам'янець-Подільський славиться своїм архітектурним ансамблем, який

відображає різні стилі та історичні періоди. Основними архітектурними пам'ятками міста є:

- Кам'янець-Подільська фортеця – одна з найкраще збережених фортець Східної Європи, що має оборонні башти, бастіони та мури, які відображають середньовічну військову архітектуру. Фортеця є візитною карткою міста та головною туристичною локацією [30].

- Старе місто – історична частина Кам'янця-Подільського, забудова якої включає численні ренесансні, барокові та готичні споруди. Його вузькі вулички, старовинні будівлі та площі створюють атмосферу минулих епох [5].

- Ратуша – архітектурна пам'ятка XVI століття, яка є однією з найстаріших міських адміністративних будівель України. Її архітектура поєднує готичні та ренесансні елементи [5].

- Будинки шляхти та міщан – історичні будівлі, що відображають побут і традиції різних національностей, які проживали у місті, зокрема вірмен, поляків, українців, євреїв [5].

Кам'янець-Подільський відзначається релігійною різноманітністю, яка сформувалася завдяки проживанню тут представників різних етнічних і конфесійних груп. До найвизначніших храмів належать:

- Кафедральний костел Святих Апостолів Петра і Павла – католицька святиня, побудована у стилі ренесансу та бароко, що є однією з головних культових споруд міста. Унікальною особливістю костелу є мінарет, зведений під час османського правління, що свідчить про мультикультурну історію міста [7].

- Домініканський монастир – пам'ятка архітектури XV століття, яка є важливим осередком католицької культури та духовного життя міста.

- Церква Святого Миколая – православна святиня, що зберігає унікальні іконописні розписи та представляє подільську архітектурну школу [7].

- Вірменська церква Святого Миколая – пам'ятка вірменської громади, яка свідчить про багатонаціональний характер історії міста [7].

- Собор Олександра Невського – православний храм у неовізантійському стилі, побудований у XIX столітті [7].

Кам'янець-Подільський має розвинену музейну мережу, що дозволяє туристам глибше познайомитися з історією та культурою міста. Основні музеї:

- Музей старожитностей – один із найстаріших музеїв Поділля, експозиція якого включає археологічні знахідки, середньовічні артефакти, колекцію зброї та стародавні рукописи [7].

- Галерея мистецтв – представляє зразки українського та європейського живопису, скульптури та графіки [7].

- Музей грошей – експозиція, присвячена історії монетного обігу на Поділлі, що демонструє еволюцію грошових систем регіону.

- Музей історії Кам'янця-Подільського – розповідає про ключові історичні події, які впливали на розвиток міста та його культурну спадщину [7].

Історико-культурний туризм у місті активно розвивається завдяки фестивалям, які привертають увагу туристів:

- Фестиваль історичної реконструкції «Terra Heroica» – один із наймасштабніших історичних фестивалів України, що відтворює середньовічні бої, лицарські турніри та культурні традиції різних епох [7].

- Фестиваль «Respublica» – міжнародний музичний фестиваль, що поєднує сучасне мистецтво та історичну спадщину міста [7].

- Фестиваль середньовічної культури – присвячений відродженню ремесел, танців, традицій середньовічного періоду [7].

- «Октоберфест» у Кам'янці-Подільському – аналог німецького пивного фестивалю, що приваблює любителів гастрономічного туризму [7].

Природні особливості Кам'янця-Подільського роблять його привабливим не лише для історико-культурного, а й для активного туризму.

Каньйон річки Смотрич – унікальна природна формація, що створює мальовничий ландшафт навколо Старого міста. Туристи можуть насолоджуватися пішохідними прогулянками, веломаршрутами, скелелазінням.

Ботанічний сад Кам'янець-Подільського національного університету – місце з багатою флорою, яке є важливим об'єктом екологічного туризму.

Національний природний парк «Подільські Товтри» – заповідна територія з унікальними природними комплексами, печерами, водоспадами, що сприяє розвитку екологічного туризму.

Розвинена туристична інфраструктура є важливим фактором зростання історико-культурного туризму. Кам'янець-Подільський пропонує широкий вибір готелів, ресторанів, кав'ярень, сувенірних крамниць, які обслуговують туристів. У місті функціонують туристичні інформаційні центри, екскурсійні бюро, розроблені тематичні маршрути та гідівські програми.

Отже, історико-культурний потенціал Кам'янця-Подільського є основою розвитку туристичної галузі міста. Його архітектурні, релігійні, музейні, природні та подієві ресурси формують потужний туристичний бренд. Унікальне поєднання середньовічної архітектури, багатонаціональної історії, культурних традицій і природних ландшафтів робить місто одним із найбільш привабливих туристичних центрів України. Подальший розвиток історико-культурного туризму можливий завдяки модернізації інфраструктури, збереженню пам'яток, впровадженню сучасних технологій у туристичні послуги та популяризації міста на міжнародному рівні.

Кам'янець-Подільський є одним із провідних туристичних центрів України, відомим своєю багатою історико-культурною спадщиною та архітектурними пам'ятками. Аналіз динаміки туристичних потоків до міста у період 2020–2024 років дозволить виявити тенденції та чинники, що вплинули на розвиток туризму в цьому регіоні. За даними, у 2019 році бюджет Кам'янця-Подільського поповнився майже на 1 мільйон гривень завдяки прямому туристичному збору з 34 готелів [23].

У 2020 році туристична галузь Кам'янця-Подільського, як і в усьому світі, зазнала значного спаду через пандемію COVID-19. Введення карантинних обмежень, закриття кордонів та обмеження на проведення масових заходів призвели до суттєвого зниження туристичних потоків. За даними Державної прикордонної служби України, загальний в'їзний потік іноземців до країни у 2020 році зменшився на 75% порівняно з попереднім роком. Це негативно вплинуло на відвідуваність Кам'янця-Подільського, оскільки значна частина туристів міста — іноземці. За

даними фінансового управління Кам'янець-Подільської міської ради, у 2020 році до бюджету громади надійшло 524,4 тис. грн туристичного збору [26].

У 2021 році спостерігалось поступове відновлення туристичної галузі. З послабленням карантинних обмежень та впровадженням вакцинації туристичний потік почав зростати. За перші вісім місяців 2021 року Кам'янець-Подільський прийняв близько 250 тисяч туристів. Це свідчить про відновлення інтересу до міста як туристичної дестинації. Однак, досягти докризових показників поки не вдалося. У 2021 році надходження від туристичного збору зросли до 840,9 тис. грн. [32].

У 2022 році на туристичну галузь України вплинула повномасштабна війна, розпочата Росією. Бойові дії, загроза безпеці та економічна нестабільність призвели до значного зниження туристичних потоків. Кам'янець-Подільський, розташований у відносно безпечному регіоні, став місцем тимчасового перебування для внутрішньо переміщених осіб. Це дещо компенсувало втрати від зниження традиційного туризму. За даними дослідження Національної туристичної організації України, у 2022 році спостерігалось зменшення туристичних потоків у більшості регіонів країни. Незважаючи на воєнні дії, місто відвідали понад 100 тисяч туристів, що сприяло збільшенню туристичного збору до 1 055 584 грн [33].

У 2023 році, попри триваючі виклики, туристична галузь Кам'янця-Подільського демонструвала ознаки адаптації та відновлення. Місцева влада та бізнес активно працювали над розвитком внутрішнього туризму, організацією культурних заходів та фестивалів, спрямованих на залучення українських туристів. Відновлення міжнародного туризму було обмеженим через безпекову ситуацію та обмеження на авіасполучення. У 2023 році спостерігалися ознаки відновлення туристичної активності [33].

За перше півріччя 2024 року до бюджету громади надійшло 448,8 тис. грн туристичного збору, що на 99,4 тис. грн більше, ніж за аналогічний період 2023 року [33].

Отже, динаміка туристичних потоків до Кам'янця-Подільського у 2020–2023 роках була під впливом глобальних та національних подій, зокрема пандемії COVID-19 та війни в Україні. Після значного спаду у 2020 році спостерігалось

поступове відновлення, яке було перерване подіями 2022 року. Незважаючи на виклики, місто демонструє стійкість та адаптивність, активно працюючи над залученням туристів та розвитком туристичної інфраструктури. Подальше відновлення галузі залежатиме від стабілізації безпекової ситуації та ефективності заходів з просування туризму. Грошові надходження від історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському зазнали значних коливань у період 2020–2024 років, зумовлених пандемією та воєнними діями. Попри це, місто демонструє стійкість та поступове відновлення туристичної галузі, що відображається у зростанні надходжень від туристичного збору в останні роки.

1.3. Вплив історико-культурного туризму на розвиток регіону

Історико-культурний туризм є одним із головних чинників соціально-економічного розвитку Кам'янця-Подільського та його регіону. Завдяки багатій історичній спадщині, великій кількості архітектурних пам'яток і культурних заходів, місто привертає значну кількість туристів, що сприяє зростанню доходів місцевої громади, розвитку малого та середнього бізнесу, створенню нових робочих місць і покращенню туристичної інфраструктури. Водночас історико-культурний туризм має не лише економічний, а й соціокультурний вплив, стимулюючи збереження культурної спадщини, міжкультурний обмін та формування регіональної ідентичності.

Одним із найважливіших аспектів впливу історико-культурного туризму на регіон є його економічне значення. Туристична галузь забезпечує потік грошових надходжень у місто, що позитивно впливає на його економічну стабільність. Туризм є одним із джерел наповнення місцевого бюджету через туристичний збір, податкові надходження від готельного, ресторанного бізнесу та сфери послуг. Наприклад, у 2021 році надходження від туристичного збору становили 840,9 тис. грн, а у 2022 році – понад 1 млн грн, незважаючи на вплив війни [34].

Історико-культурний туризм стимулює діяльність готелів, ресторанів, сувенірних магазинів, туристичних агентств, екскурсійних бюро, транспортних компаній та розважальних закладів. Це забезпечує зростання зайнятості та

підвищення рівня доходів місцевих підприємців. Туристична галузь у Кам'янці-Подільському сприяє працевлаштуванню значної кількості населення. Вона охоплює не лише працівників сфери послуг, а й археологів, реставраторів, гідів, організаторів подій, майстрів народних ремесел [34].

Отже, економічний ефект від туризму є мультиплікативним: збільшення туристичних потоків сприяє розширенню супутніх галузей економіки та підвищенню рівня життя мешканців регіону.

Одним із ключових джерел доходів місцевої влади є туристичний збір, який сплачують відвідувачі міста. Окрім нього, історико-культурний туризм сприяє зростанню надходжень до місцевого бюджету через податки на прибуток підприємств, які працюють у сфері гостинності, транспортних послуг, громадського харчування, розваг та екскурсійного супроводу.

Кам'янець-Подільський стабільно отримує надходження від туристичного збору, які залежать від кількості відвідувачів та вартості проживання у готелях та апартаментах. У 2021 році надходження від туристичного збору склали 840 920 грн, а в 2022 році, попри вплив війни, показник зріс до 1 055 584 грн. За перше півріччя 2024 року було зібрано 448 800 грн, що на 99,4 тис. грн більше порівняно з аналогічним періодом 2023 року. Чим більше туристів відвідують місто, тим більші надходження до бюджету, що сприяє покращенню міської інфраструктури та підтримці культурної спадщини [33].

Розвиток туристичної індустрії сприяє зростанню податкових надходжень від діяльності готелів, ресторанів, туристичних агентств, сувенірних магазинів та транспортних компаній. Податки, сплачені малим та середнім бізнесом, залученим до обслуговування туристів, формують значну частину місцевого бюджету. Крім ПДВ, місцевий бюджет отримує надходження від акцизних зборів та єдиного податку, що сплачують підприємці сфери гостинності.

Зростання туристичних потоків сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, оскільки для забезпечення якісного обслуговування туристів необхідні кваліфіковані кадри в різних сферах.

Основні сфери зайнятості, пов'язані з історико-культурним туризмом:

- Готельно-ресторанний бізнес – працівники готелів, хостелів, кафе, ресторанів, кейтерингових компаній.

- Екскурсійна діяльність – гіді, екскурсоводи, музейні працівники, організатори культурних подій.

- Транспортні послуги – таксисти, водії туристичних автобусів, оренда транспорту.

- Сувенірна та реміснича діяльність – майстри народних промислів, художники, виробники традиційних сувенірів.

- Розважальна індустрія – організатори фестивалів, театралізованих вистав, майстер-класів [35].

До 2020 року у Кам'янці-Подільському функціонувало понад 30 туристичних підприємств, що забезпечувало роботою кілька тисяч осіб. Війна та економічна криза призвели до скорочення кількості активних підприємств до 23 у 2024 році, що означає зниження зайнятості на 23%. Водночас, розвиток цифрових туристичних продуктів створює нові можливості для віддаленої роботи, включаючи розробників мобільних додатків, дизайнерів віртуальних турів та маркетологів у сфері туризму.

Історико-культурний туризм є одним із основних стимулів для розвитку малого та середнього бізнесу. У місті активно працюють різні види закладів розміщення: готелі, апартаменти, хостели, агросадиби, що забезпечують ночівлю туристів. Зростання кількості відвідувачів стимулює розвиток кафе, ресторанів, тематичних закладів із регіональною кухнею. Попит на автентичні вироби місцевих майстрів – гончарні вироби, вишивку, дерев'яні та ковані сувеніри – сприяє розширенню ринку традиційного ремесла. Туризм стимулює організацію історичних реконструкцій, музичних фестивалів, театралізованих вистав, що приваблює додаткові потоки відвідувачів [35].

Активний розвиток історико-культурного туризму стимулює модернізацію міської інфраструктури та залучення внутрішніх і міжнародних інвестицій. Завдяки туризму у 2023–2024 роках була проведена цифрова реконструкція Кам'янець-Подільського замку, що є частиною глобальної стратегії популяризації культурної спадщини. Зростаючий потік туристів вимагає покращення транспортної логістики,

розширення мережі громадського транспорту, автостоянок та розміщення туристичних інформаційних центрів. Для забезпечення туристів комфортними умовами проживання відкриваються нові готелі та апарт-комплекси. Віртуальні екскурсії, мобільні додатки, інтерактивні мапи допомагають популяризувати туристичні маршрути та залучати нових відвідувачів [36].

Отже, економічний вплив історико-культурного туризму на розвиток регіону Кам'янця-Подільського є значним і багатовимірним. Туризм генерує прямі доходи для місцевого бюджету через туристичний збір та податки, сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, створює нові робочі місця, стимулює залучення інвестицій у міську інфраструктуру та сприяє модернізації історичних пам'яток. В умовах сучасних викликів подальший розвиток історико-культурного туризму потребує впровадження цифрових технологій, диверсифікації туристичних продуктів та активного просування регіону на міжнародному ринку.

Історико-культурний туризм відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини, формуванні регіональної ідентичності та соціальній інтеграції громади. Велика кількість пам'яток архітектури, історичних будівель та сакральних споруд у Кам'янці-Подільському потребує постійного догляду, реставрації та реконструкції. Завдяки розвитку туризму місто отримує фінансування на збереження культурних об'єктів через міжнародні гранти, державні програми та приватні інвестиції. Наприклад, у 2023–2024 роках була реалізована цифрова реконструкція Кам'янець-Подільського замку з перспективою створення 3D-туру, що є важливим кроком у популяризації історичної спадщини [34].

Туризм стимулює створення освітніх програм, пов'язаних з історією та культурою регіону. Вищі навчальні заклади Кам'янця-Подільського впроваджують спеціальні курси з туристичного менеджменту, історії архітектури та охорони культурної спадщини, що сприяє підготовці фахівців у сфері туризму.

Історико-культурний туризм відіграє важливу роль у розвитку інфраструктури міст і регіонів, що мають значну культурну спадщину. В Кам'янці-Подільському зростання туристичного потоку безпосередньо вплинуло на розширення та модернізацію міської інфраструктури, покращення транспортного сполучення,

розвиток сфери послуг і створення нових туристичних об'єктів. Водночас активний розвиток туристичної діяльності ставить нові екологічні виклики, пов'язані з антропогенним навантаженням на природне середовище, забрудненням територій та необхідністю сталого управління ресурсами [34].

Одним із найважливіших аспектів інфраструктурних змін є покращення транспортної доступності міста. Кам'янець-Подільський розташований на перетині важливих туристичних маршрутів, що потребує постійного вдосконалення дорожньої мережі та розвитку транспортної логістики. У відповідь на зростаючі потреби туристів відбувається модернізація залізничного та автобусного сполучення, оновлення міського громадського транспорту та розширення паркінгових зон, що сприяє покращенню мобільності гостей та місцевих жителів. Важливим кроком стало впровадження нових туристичних маршрутів, що поєднують не лише міський центр, але й околиці регіону, зокрема природні об'єкти та історичні пам'ятки [34].

Розвиток готельно-ресторанного бізнесу є ще одним важливим інфраструктурним аспектом, пов'язаним із розширенням туристичного потоку. Збільшення кількості відвідувачів сприяє активному відкриттю нових готелів, хостелів, апарт-готелів, ресторанів та кафе, які відповідають сучасним стандартам гостинності. Висока конкуренція серед закладів розміщення та харчування стимулює покращення якості послуг, модернізацію номерного фонду, запровадження інноваційних рішень у сфері обслуговування, включаючи автоматизацію бронювання та використання цифрових сервісів для взаємодії з клієнтами. Водночас необхідність відповідати сучасним екологічним стандартам спонукає заклади готельно-ресторанного бізнесу до впровадження ресурсозберігаючих технологій, зменшення використання пластику, сортування відходів та оптимізації споживання енергії.

Однак розвиток туристичної інфраструктури тягне за собою низку екологічних проблем, які потребують ефективного вирішення. Великий потік туристів створює підвищене навантаження на природні ресурси, зокрема на каньйон річки Смотрич, що є однією з головних природних атракцій Кам'янця-Подільського.

Неконтрольована експлуатація природних зон, надмірне навантаження на екосистеми та збільшення кількості відходів можуть призвести до деградації унікальних ландшафтів та втрати природної цінності регіону. Проблемою залишається забруднення території міста через нераціональне поводження з відходами, особливо у пікові туристичні сезони, коли кількість відвідувачів значно перевищує середньорічні показники. Для зменшення негативного впливу туризму на довкілля впроваджуються принципи сталого розвитку, що включають екологічне управління туристичними потоками, контроль за використанням природних ресурсів та активне залучення місцевої громади до екологічних ініціатив. У Кам'янці-Подільському поступово розвивається концепція «зеленого туризму», що передбачає розширення екологічних маршрутів, використання електротранспорту, встановлення сучасних систем сортування сміття та впровадження енергозберігаючих технологій у готелях та туристичних об'єктах. Важливим завданням залишається інтеграція екологічної освіти у туристичні програми, що сприяє підвищенню екологічної свідомості відвідувачів та місцевих жителів.

Отже, історико-культурний туризм у Кам'янці-Подільському має значний вплив на розвиток інфраструктури, стимулюючи покращення транспортного сполучення, модернізацію міських об'єктів, реконструкцію культурної спадщини та розширення можливостей для туристичного бізнесу. Водночас зростання туристичних потоків ставить перед містом екологічні виклики, які потребують комплексного вирішення через впровадження принципів сталого туризму, екологічного менеджменту та збереження унікальних природних ресурсів регіону. Подальший розвиток міської інфраструктури має відбуватися з урахуванням екологічних аспектів, щоб забезпечити баланс між економічним зростанням та збереженням довкілля. Історико-культурний туризм відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку Кам'янця-Подільського та його регіону. Він сприяє зростанню міського бюджету, підтримці місцевого бізнесу, створенню робочих місць, збереженню культурної спадщини та популяризації традицій. Подальший розвиток туристичної галузі залежить від модернізації інфраструктури, цифровізації туризму та ефективної маркетингової стратегії.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

2.1. Проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському

Кам'янець-Подільський є одним із найважливіших центрів історико-культурного туризму в Україні. Завдяки своєму унікальному архітектурному ансамблю, багатій історії та значному культурному спадку місто приваблює як українських, так і закордонних туристів. Проте, попри значний потенціал, розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському стикається з низкою проблем, які обмежують можливості повноцінного використання його туристичного потенціалу.

Представимо основні проблеми розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському в таблиці 2.1.

Однією з головних проблем розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському є недостатньо розвинена туристична інфраструктура, котра включає наступні аспекти: [39-41]

- Доступність міста для туристів є критично важливою. Однак, існують проблеми з якістю доріг, що ведуть до Кам'янця-Подільського, а також з обмеженою кількістю прямих транспортних сполучень з іншими регіонами України та сусідніми країнами. Це ускладнює приїзд туристів та знижує привабливість міста як туристичного напрямку. Хоча місто розташоване на туристично привабливому маршруті, транспортне сполучення з іншими регіонами України та з сусідніми країнами потребує вдосконалення. Автобусні та залізничні маршрути не завжди зручні для туристів, а якість доріг, що ведуть до Кам'янця-Подільського, залишається на низькому рівні.

- Незважаючи на наявність готелів та ресторанів, їх кількість та якість не завжди відповідають потребам сучасних туристів. Бракує закладів високого класу, а також бюджетних варіантів розміщення, що обмежує можливості прийому різних категорій відвідувачів. Туристична галузь вимагає високого рівня професійної

підготовки працівників сфери гостинності, екскурсійного обслуговування та сервісу. Однак у Кам'янці-Подільському спостерігається нестача кваліфікованих кадрів у сфері туризму, що впливає на рівень обслуговування гостей.

Таблиця 2.1 – Основні проблеми розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському

Основна проблема	Особливості проблеми
Недостатньо розвинена туристична інфраструктура	Якість доріг до міста залишається низькою, що ускладнює доступ туристів. Обмежена кількість прямих транспортних сполучень із іншими регіонами України та сусідніми країнами. Брак сучасних туристичних інформаційних центрів, стендів та цифрових ресурсів для мандрівників. Дефіцит готелів та ресторанів відповідного рівня для різних категорій туристів. Нестача кваліфікованих кадрів у сфері туризму, що негативно впливає на якість сервісу.
Проблеми зі збереженням історико-культурної спадщини	Недостатнє фінансування реставраційних робіт, що призводить до руйнування історичних об'єктів. Бюрократичні складнощі при залученні приватних інвесторів та міжнародних грантів. Негативний вплив природних факторів (вологість, температурні перепади, ерозія ґрунту). Антропогенне навантаження через масові заходи та туристичний трафік. Вандалізм, несанкціоновані реконструкції та хаотична забудова в історичному центрі.
Відсутність комплексного маркетингу та брендингу міста	Кам'янець-Подільський не має єдиної стратегії позиціонування на туристичному ринку. Недостатня інтеграція міста в загальнонаціональні та міжнародні туристичні маршрути. Брак активної співпраці з міжнародними туристичними агентствами. Відсутність ефективної цифрової маркетингової кампанії (низька присутність у соцмережах, слабка реклама на міжнародних туристичних платформах). Недостатня кількість професійно створеного контенту (відео, віртуальні тури, інтерактивні карти).
Недостатня подієва активність та слабе просування фестивалів	Кам'янець-Подільський має великий потенціал для розвитку подієвого туризму, однак бракує масштабних заходів міжнародного рівня. Недостатнє фінансування для проведення фестивалів та історичних реконструкцій. Відсутність ефективної рекламної стратегії для просування подієвого туризму за межами України. Недостатня співпраця з тревел-блогерами та міжнародними ЗМІ. Брак координації між місцевими підприємцями у створенні спеціальних пропозицій для туристів під час подій.
Екологічні виклики та перевантаження туристичних зон	Масовий туризм створює додаткове навантаження на історичні пам'ятки, що призводить до їхнього поступового руйнування. Відсутність ефективних програм збереження екологічної рівноваги туристичних територій. Проблеми з утилізацією сміття та підтриманням чистоти в історичних локаціях. Недостатній контроль за кількістю туристів у пікові періоди, що призводить до перевантаженості інфраструктури.
Відсутність стратегічного підходу до розвитку туризму	Відсутність довгострокової державної програми розвитку історико-культурного туризму в місті. Кам'янець-Подільський отримує недостатньо бюджетних коштів на збереження пам'яток та покращення туристичної інфраструктури. Недостатня підтримка приватних ініціатив у сфері туризму. Брак комплексного підходу до планування розвитку міста як туристичної дестинації.

Джерело: складено автором на основі [31-41]

- Недостатній розвиток інформаційної інфраструктури, зокрема відсутність сучасних туристичних інформаційних центрів, недостатня кількість інформаційних стендів та вказівників, а також обмежена доступність інформації про туристичні об'єкти в цифровому форматі, ускладнюють планування та перебування туристів у місті.

Кам'янець-Подільський є одним із найбагатших історико-культурних центрів України, який має величезний туристичний потенціал завдяки численним архітектурним пам'яткам, серед яких виділяється Старий замок, середньовічні церкви, фортифікаційні споруди та житлові будинки різних історичних епох. Проте значна частина цих об'єктів перебуває в занедбаному стані або потребує негайних реставраційних робіт. Основні проблеми, пов'язані із збереженням історичної спадщини міста, можна поділити на кілька категорій.

Однією з головних причин занепаду історичних об'єктів Кам'янця-Подільського є нестача фінансування. Державні субсидії, виділені на реставрацію культурної спадщини, є недостатніми для проведення комплексних робіт із збереження пам'яток. У більшості випадків фінансування здійснюється за залишковим принципом, а багато історичних об'єктів залишаються без належного догляду через брак коштів.

Незважаючи на можливість залучення приватного капіталу та міжнародних грантових програм, процес отримання фінансування часто ускладнюється бюрократичними процедурами та недостатньою активністю місцевої влади у сфері співпраці з інвесторами. Як результат, багато історичних будівель продовжують руйнуватися через відсутність своєчасного ремонту та догляду.

Багато історичних пам'яток Кам'янця-Подільського страждають від впливу природних явищ, таких як ерозія ґрунту, вологість, температурні коливання та забруднення повітря. Такі фактори сприяють поступовому руйнуванню будівельних матеріалів та ослабленню структурних елементів старовинних споруд.

Крім природних факторів, серйозну загрозу для історичної спадщини становить надмірне антропогенне навантаження. Велика кількість туристів, особливо під час фестивалів та масових заходів, створює додатковий тиск на

архітектурні пам'ятки, що призводить до їхнього механічного пошкодження. Крім того, вандалізм, графіті на історичних стінах та незаконні реконструкції також негативно впливають на збереження культурної спадщини.

Нині процес реставрації історичних об'єктів у Кам'янці-Подільському є несистемним і фрагментарним. Багато робіт проводяться точково, без урахування довгострокової стратегії збереження спадщини міста. Відсутність належного контролю за виконанням реставраційних заходів може призводити до втрати автентичності пам'яток.

Деякі об'єкти реставруються із використанням невідповідних будівельних матеріалів, що порушує історичний вигляд архітектурних ансамблів. Крім того, хаотична забудова в межах історичного центру міста руйнує його автентичну атмосферу та суперечить принципам охорони культурної спадщини.

В останні роки у Кам'янці-Подільському спостерігається тенденція до безсистемного будівництва в межах історичних кварталів. Це призводить до руйнування гармонійного вигляду міста, знищення архітектурних ансамблів і порушення загальної естетики простору. Брак чітких регуляторних норм та недостатній контроль за забудовою призводять до появи сучасних будівель, які дисонують із середньовічною архітектурою міста. Це негативно впливає на туристичну привабливість Кам'янця-Подільського та знижує його культурну цінність.

Ще однією проблемою є відсутність активної просвітницької роботи серед населення щодо важливості охорони історичних пам'яток. Багато мешканців міста, а також туристів не усвідомлюють значення дбайливого ставлення до культурної спадщини.

Кам'янець-Подільський, маючи унікальний історико-культурний потенціал, стикається з проблемою недостатньої промоції та слабого маркетингового позиціонування на туристичному ринку. Попри значний інтерес з боку українських та іноземних туристів, місто не повною мірою використовує сучасні інструменти реклами та брендингу, що обмежує можливості залучення нових відвідувачів та підвищення туристичного потоку.

Однією з ключових проблем є відсутність комплексного підходу до просування Кам'янця-Подільського як туристичного центру. Маркетингова діяльність у сфері туризму проводиться фрагментарно, без єдиної стратегії розвитку та позиціонування міста як привабливої дестинації.

- Брак чіткої концепції брендингу міста, яка б враховувала його історико-культурну унікальність.
- Відсутність систематичної роботи із залученням туристичних компаній, міжнародних партнерів та організаторів подорожей.
- Недостатня інтеграція Кам'янця-Подільського у загальнонаціональні та міжнародні туристичні маршрути.

Через це місто поступається конкурентам, таким як Львів, Чернівці чи Одеса, які активно розвивають свої туристичні бренди та залучають значну кількість туристів.

У сучасних умовах цифровий маркетинг є ключовим інструментом у залученні туристів, проте Кам'янець-Подільський недостатньо представлений у глобальному інформаційному просторі.

- Офіційні туристичні ресурси міста є малоінформативними, застарілими або не відповідають сучасним вимогам користувачів.

- Відсутність потужної присутності у соціальних мережах (Facebook, Instagram, YouTube, TikTok), де більшість мандрівників шукає інформацію про подорожі.

- Недостатня кількість професійно створеного контенту (відео, віртуальні екскурсії, фото 360°), який міг би залучати потенційних відвідувачів.

- Брак реклами на міжнародних туристичних платформах (TripAdvisor, Booking.com, Expedia тощо), що обмежує доступ до іноземних туристів [35].

Кам'янець-Подільський має недостатнє представлення на міжнародних туристичних виставках та форумах, що знижує впізнаваність міста серед закордонних туристів і туроператорів.

- Відсутність активної співпраці з міжнародними туристичними агенціями та платформами.

- Недостатня кількість спільних програм із містами-партнерами або туристичними кластерами.

- Низька залученість до міжнародних грантових програм, які могли б фінансувати маркетингові кампанії.

Фестивалі та культурні заходи є важливими драйверами туристичного потоку, проте Кам'янець-Подільський не використовує повною мірою цей потенціал.

- Низький рівень фінансування масштабних заходів, які могли б залучити туристів (наприклад, фестивалі середньовічної культури, історичні реконструкції).

- Відсутність ефективної рекламної кампанії для просування подієвого туризму за межами міста та країни.

- Недостатня співпраця з інфлюенсерами, тревел-блогерами та медіа, які могли б популяризувати туристичні заходи.

- Активний розвиток подієвого туризму та його якісне маркетингове просування могли б значно збільшити туристичний потік у Кам'янець-Подільський.

- Бізнес, пов'язаний із туристичною сферою, недостатньо активно включається у просування Кам'янця-Подільського як туристичного центру.

- Готелі, ресторани та туристичні компанії не завжди беруть участь у спільних рекламних кампаніях та ініціативах.

- Відсутність загальної координації між туристичними операторами, що призводить до слабкої синергії у просуванні регіону.

- Недостатня кількість партнерських програм та спеціальних пропозицій, що могли б стимулювати туристичний потік.

Розвиток туризму в Кам'янці-Подільському має не лише позитивні аспекти, але й створює екологічні виклики. Велика кількість туристів спричиняє підвищене навантаження на інфраструктуру та природне середовище, що призводить до накопичення сміття та зношення пам'яток. Відсутність чіткої політики щодо екологічної безпеки туристичних об'єктів може сприяти їхньому поступовому занепаду. Під час пікових сезонів велика кількість відвідувачів створює значний тиск на історичні пам'ятки, що може призводити до їхнього пошкодження та погіршення загального туристичного досвіду [41].

Попри значний туристичний потенціал, місто потребує комплексної державної політики для його розвитку. Кам'янець-Подільський не отримує достатньо бюджетних коштів на збереження історичних пам'яток та покращення туристичної інфраструктури. Немає єдиної довгострокової програми розвитку історико-культурного туризму в місті, що створює перешкоди для сталого розвитку галузі.

Отже, розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському стикається з низкою серйозних викликів, серед яких проблеми інфраструктури, фінансування, промоції, екологічні загрози та відсутність стратегічного підходу до розвитку галузі. Вирішення цих питань вимагає комплексного підходу, що включає модернізацію туристичної інфраструктури, активне залучення інвестицій, ефективну маркетингову стратегію та державну підтримку. Лише за умови цілісного підходу Кам'янець-Подільський зможе повною мірою реалізувати свій туристичний потенціал та стати одним із провідних центрів історико-культурного туризму в Україні.

Кам'янець-Подільський є важливим економічним, освітнім, культурним і туристичним центром України, що поєднує багату історико-культурну спадщину з активним сучасним життям. У місті функціонують численні музеї, заклади культури, туристичні об'єкти та екскурсійні маршрути, які відображають його історичне значення. Кам'янець-Подільський також відомий як один із провідних фестивальних центрів, де щорічно проводяться масштабні культурні заходи, мистецькі виставки та тематичні фестивалі, що сприяють зростанню його туристичної привабливості.

На сьогодні Кам'янець-Подільський є унікальним архітектурно-історичним комплексом, який за кількістю пам'яток посідає третє місце в Україні після Києва та Львова. У місті зосереджено значну кількість культових і цивільних споруд, зокрема старовинні церкви, монастирі, костели, оборонні укріплення та житлові будинки різних епох. Найвизначнішою пам'яткою є середньовічна фортеця (XIII-XVIII ст.), яка стала символом міста та є його головною туристичною атракцією. Серед інших знакових архітектурних об'єктів виділяються Петропавлівський кафедральний костел (XV-XIX ст.), Миколаївська церква (1398 р.), унікальний Замковий міст, що

з'єднує Старе місто з фортецею, та багато інших історичних пам'яток. Завдяки величезному значенню історико-архітектурної спадщини міста, у 1977 році тут було засновано Державний історико-архітектурний заповідник, якому у 1998 році відповідно до Указу Президента України було надано статус Національного заповідника [39].

Кам'янець-Подільський розташований у межах Національного природного парку «Подільські Товтри», створеного у 1996 році з метою збереження, відновлення та раціонального використання природних ландшафтів Поділля, які гармонійно поєднуються з унікальними історико-культурними комплексами. Природна спадщина міста має велике екологічне, наукове, рекреаційне та оздоровче значення. Особливу цінність становить каньйон річки Смотрич, який у поєднанні з Подільськими Товтрами розглядається як природний об'єкт світового значення.

Кам'янець-Подільський також є відомим українським фестивалним центром, що приваблює гостей з різних регіонів України та з-за кордону. У місті проводяться численні культурні заходи, що сприяють розвитку етнографічного, історико-культурного та подієвого туризму. Серед найпопулярніших подій можна виділити щорічний травневий фестиваль кави, міжнародні історичні реконструкції, зокрема фестиваль «Битва Націй», середньовічний фестиваль Terra Heroica, а також виставки, ремісничі ярмарки, мистецькі експозиції та багато інших заходів. Саме завдяки поєднанню історичної унікальності, багатой природної спадщини та активного культурного життя Кам'янець-Подільський утримує статус одного з найпривабливіших туристичних напрямків України [38].

Кам'янець-Подільський має багато перспектив для розвитку культурно-пізнавального туризму, однак велику загрозу цьому становить просте людське недбальство (табл. 2.2.). Особливо гостро стоїть питання збереження історико-культурної спадщини міста. В останні роки, не дивлячись на всі заборони й охоронний статус, ведеться активне перетворення старої частини міста через інтенсивну забудову інфраструктурними об'єктами, що порушують архітектурний ансамбль Старого міста, а це, у свою чергу, знижує його історичну цінність. Розвиток культурно-пізнавального туризму допоможе збереженню історико-

культурних пам'яток, котрі виступатимуть у ролі головної атракції. Кам'янець-Подільський є одним із провідних туристичних центрів України, відомим своєю унікальною історико-культурною спадщиною. Завдяки своєму географічному розташуванню, середньовічній архітектурі та численним культурним заходам місто має значний потенціал для подальшого розвитку історико-культурного туризму. Однак для ефективного використання цього потенціалу необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на модернізацію туристичної інфраструктури, покращення маркетингових стратегій, збереження культурної спадщини та розширення міжнародного співробітництва [39].

Таблиця 2.2 – Основні перспективи розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському та їхні особливості

Перспектива розвитку	Особливості перспективи
Розвиток туристичної інфраструктури	Покращення транспортної доступності, зокрема ремонт доріг, розширення залізничного сполучення та створення зручних автобусних маршрутів. Збільшення кількості готелів, хостелів і туристичних комплексів різного рівня комфорту для забезпечення зростаючого потоку туристів. Модернізація міських зон відпочинку та туристичних центрів для створення комфортних умов перебування мандрівників.
Збереження історико-культурної спадщини	Реставрація та консервація історичних об'єктів шляхом залучення державного фінансування, міжнародних грантів та приватних інвестицій. Впровадження програм моніторингу стану архітектурних пам'яток для попередження їх руйнування. Використання сучасних технологій (3D-сканування, VR-реконструкції) для створення цифрових копій об'єктів культурної спадщини.
Розширення подієвого туризму	Організація нових фестивалів, зокрема історичних реконструкцій, гастрономічних подій, мистецьких виставок і концертів. Покращення маркетингової стратегії для залучення міжнародних партнерів та відвідувачів. Розширення календаря заходів з урахуванням сезонності для залучення туристів упродовж усього року. Впровадження інтерактивних екскурсій, квестів та театралізованих вистав.
Інтеграція у міжнародні туристичні маршрути	Участь Кам'янця-Подільського у міжнародних ініціативах, таких як «Шлях фортець Європи» чи маршрути середньовічних міст. Підписання партнерських угод із туристичними центрами Європи для спільного просування туристичних продуктів. Співпраця з міжнародними туроператорами, що дозволить місту стати частиною глобальних туристичних програм.
Використання сучасних маркетингових інструментів	Розвиток цифрової присутності міста в соціальних мережах, на туристичних платформах та у міжнародних рейтингах туристичних дестинацій. Запуск мобільних додатків та інтерактивних карт для покращення навігації туристів. Колаборація з тревел-блогерами, інфлюенсерами та міжнародними туристичними медіа для підвищення впізнаваності міста.

Закінчення табл. 2.2

Екологічний туризм та сталий розвиток	Впровадження концепції «зеленого туризму», що передбачає створення екологічних маршрутів та зон рекреації. Використання екологічно чистих технологій у туристичних об'єктах та популяризація відповідального ставлення до довкілля серед відвідувачів. Розвиток природних заповідних зон як частини туристичних продуктів міста.
Розвиток туристичної освіти та підготовка кадрів	Створення освітніх програм для гідів, працівників готельного бізнесу та культурних установ. Запровадження сертифікації гідів для підвищення рівня обслуговування. Організація тренінгів та воркшопів для покращення якості туристичних послуг.
Розвиток тематичних туристичних маршрутів	Створення спеціалізованих маршрутів, таких як гастрономічні тури, містичні екскурсії, середньовічні подорожі та екологічні стежки. Використання доповненої реальності (AR) та VR-технологій для занурення туристів в історичне минуле міста. Розширення дитячих екскурсій та інтерактивних музеїв для сімейного туризму.
Підтримка креативного туризму	Організація художніх пленерів, кінофестивалів, виставок під відкритим небом та інших культурних заходів. Залучення митців, фотографів, письменників для створення творчої атмосфери в місті. Популяризація місцевих ремесел, проведення майстер-класів для туристів.
Розвиток інклюзивного туризму	Адаптація історичних об'єктів та туристичної інфраструктури для відвідувачів з обмеженими можливостями. Запровадження аудіогідів, тактильних карт та адаптованих екскурсій для незрячих та людей з порушеннями слуху. Розширення туристичних програм для сімей із дітьми, що включають інтерактивні експозиції, квести та розважальні заходи.
Цифрова трансформація туристичного сектору	Впровадження електронних квитків для відвідування історичних пам'яток та бронювання екскурсій онлайн. Розширення використання QR-кодів на пам'ятках для доступу до додаткової інформації. Розвиток інтерактивних карт для зручної навігації туристів

Джерело: [35-37]

Одним із головних напрямків розвитку є покращення туристичної інфраструктури. Для залучення більшої кількості відвідувачів необхідно розширити мережу готелів, хостелів і туристичних комплексів різного рівня комфорту. Кам'янець-Подільський часто приймає великий потік туристів під час фестивалів та культурних заходів, тому місто має забезпечити достатню кількість місць для проживання. Важливим аспектом є модернізація транспортної доступності, що включає покращення стану доріг, розширення залізничного сполучення та забезпечення зручних автобусних маршрутів, які дозволять туристам легко діставатися до основних історичних пам'яток.

Збереження історико-культурної спадщини є важливим фактором для довгострокового розвитку туризму. Багато архітектурних об'єктів потребують

реставраційних робіт, що потребує залучення додаткових джерел фінансування, включаючи державні субсидії, міжнародні гранти та приватні інвестиції. Кам'янець-Подільський може розвивати державно-приватне партнерство, заохочуючи бізнес до участі у фінансуванні збереження культурних пам'яток. Також необхідно запровадити програми консервації для об'єктів, які перебувають в аварійному стані, щоб уникнути їх подальшого руйнування [35].

Подієвий туризм залишається одним із найефективніших способів збільшення туристичного потоку. Кам'янець-Подільський вже відомий завдяки таким заходам, як фестивалі середньовічної культури, лицарські турніри, гастрономічні події та концерти. Розширення календаря заходів, створення нових форматів подій та залучення міжнародних партнерів дозволить зробити місто ще більш привабливим для відвідувачів. Організація інтерактивних екскурсій, театралізованих вистав і квестів допоможе урізноманітнити туристичний продукт і залучити нові категорії туристів [36].

Важливим аспектом розвитку історико-культурного туризму є використання сучасних маркетингових інструментів. Кам'янець-Подільський потребує активної цифрової присутності у соціальних мережах, на туристичних платформах та у міжнародних рейтингах туристичних дестинацій. Розробка єдиного туристичного бренду, створення професійного сайту з інформацією про туристичні маршрути, наявність інтерактивних карт і мобільних додатків значно підвищать рівень залучення туристів. Колаборації з тревел-блогерами, інфлюенсерами та міжнародними туристичними агентствами допоможуть популяризувати місто серед широкої аудиторії [37].

Розвиток екологічно відповідального туризму може стати додатковим стимулом для залучення туристів, які цінують стале використання природних і культурних ресурсів. Впровадження екологічних ініціатив, створення спеціальних маршрутів для екотуристів, розширення зон рекреації та використання сучасних екологічних стандартів у туристичних об'єктах сприятиме збереженню природного та історичного середовища. Кам'янець-Подільський може запровадити концепцію «зеленого туризму», що передбачатиме раціональне використання ресурсів,

зменшення екологічного навантаження та інтеграцію міста у міжнародні екотуристичні маршрути.

Інтеграція у міжнародні туристичні маршрути та програми співробітництва з європейськими країнами дозволить Кам'янцю-Подільському розширити свою аудиторію та залучити більше іноземних туристів. Місто може стати частиною міжнародних культурних ініціатив, таких як маршрути середньовічних фортець, історичних міст чи архітектурної спадщини Європи. Це сприятиме не лише підвищенню туристичного потоку, але й залученню інвестицій та розвитку туристичного бізнесу. Співпраця з міжнародними туристичними організаціями, створення спільних програм з іншими історичними містами дозволить посилити роль Кам'янця-Подільського у глобальному туристичному просторі [40].

Розвиток туристичної освіти та підготовка кваліфікованих кадрів є важливим етапом покращення якості туристичних послуг. Необхідно створювати навчальні програми для гідів, туроператорів, працівників сфери гостинності та культурних установ, які працюють з туристами. Запровадження сертифікації туристичних гідів та навчальних курсів для покращення рівня сервісу дозволить підвищити якість обслуговування та сприятиме збільшенню кількості задоволених туристів, які рекомендуватимуть місто своїм знайомим [40].

Подальший розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському передбачає впровадження комплексних рішень, які базуються на сучасних тенденціях туристичної галузі. Окрім інфраструктурних покращень, маркетингової стратегії та збереження культурної спадщини, важливим напрямом є розширення різноманітності туристичних продуктів, що допоможе залучити нові категорії відвідувачів. Створення унікальних туристичних маршрутів дозволить відвідувачам отримати більш глибокі враження від міста. Розробка тематичних екскурсій, присвячених різним історичним періодам, інтерактивних екскурсій із використанням доповненої реальності (AR) та мобільних додатків значно покращить сприйняття культурного середовища. Наприклад, у місті можна реалізувати програму «Кам'янець у різних епохах», яка б дозволяла туристам

побачити реконструкцію міста у Середньовіччі, періоді Польсько-Литовської доби або часів Османського панування [40].

Розвиток гастрономічного туризму також є перспективним напрямом для Кам'янця-Подільського. Створення спеціальних гастрономічних маршрутів, проведення фестивалів автентичної кухні та співпраця з місцевими ресторанами для відродження історичних страв допоможе збільшити кількість туристів, зацікавлених у кулінарних традиціях регіону. Популяризація страв Поділля, організація дегустацій локальних продуктів та вин, а також проведення кулінарних майстер-класів стануть додатковими факторами привабливості міста.

Окрім традиційних туристичних напрямів, важливо розвивати концепцію креативного туризму. Кам'янець-Подільський має значний потенціал для організації художніх пленерів, кінофестивалів, виставок під відкритим небом та інших креативних заходів, які залучатимуть не лише туристів, але й митців, фотографів, письменників та інших творчих особистостей. Такі ініціативи не лише сприятимуть розвитку міста, але й підвищуватимуть його імідж як центру креативної індустрії.

Інклюзивний туризм є ще одним важливим напрямом, що потребує уваги. Створення зручних умов для відвідувачів із обмеженими можливостями, зокрема обладнання історичних об'єктів пандусами, ліфтами та аудіогідами, сприятиме розширенню туристичної аудиторії. Окрім цього, важливо запровадити тури, орієнтовані на сім'ї з дітьми, які включатимуть інтерактивні музейні програми, дитячі квести та розважальні заходи, що сприятиме популяризації Кам'янця-Подільського як сімейного туристичного центру [40].

Не менш важливим аспектом є цифрова трансформація туристичного сектору. Впровадження електронних квитків для відвідування історичних пам'яток, розширення можливостей онлайн-бронювання екскурсій, використання QR-кодів для доступу до додаткової інформації про історичні об'єкти та створення інтерактивних карт покращать зручність для туристів і зроблять місто більш привабливим для сучасних мандрівників. Розвиток туризму також потребує активної взаємодії з місцевою громадою. Організація навчальних програм для мешканців, спрямованих на розвиток навичок у сфері туристичного обслуговування,

допоможе залучити до туристичної діяльності малий та середній бізнес. Створення кооперативів для підтримки місцевих ремесел, сувенірної продукції та народних промислів сприятиме економічному розвитку міста та збільшенню кількості унікальних пропозицій для туристів.

Кам'янець-Подільський має всі передумови для перетворення на туристичний центр європейського рівня. Для цього необхідно створювати нові туристичні продукти, інтегрувати сучасні технології, розширювати міжнародні зв'язки та залучати інвестиції. Важливу роль у цьому відіграє синергія місцевої влади, бізнесу, громадськості та наукових установ, що дозволить забезпечити сталий розвиток історико-культурного туризму у місті.

Таким чином, перспективи розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському є досить широкими та багатовекторними. Розширення туристичної інфраструктури, покращення транспортного сполучення, активізація маркетингової діяльності, реставрація історичних пам'яток, розвиток подієвого та екологічного туризму, інтеграція у міжнародні маршрути та підготовка кадрів – усі ці заходи сприятимуть зростанню туристичного потоку, підвищенню впізнаваності міста та його перетворенню на один із провідних історико-культурних центрів України та Європи. Реалізація комплексного підходу до розвитку туризму дозволить Кам'янцю-Подільському зберегти свою унікальну спадщину та водночас стати сучасним та комфортним містом для відвідувачів з усього світу.

SWOT-аналіз показав, що Кам'янець-Подільський має значний туристичний потенціал завдяки своїй унікальній історико-культурній спадщині, вигідному географічному розташуванню та розвиненій подієвій культурі (табл. 2.3.). Однак, попри наявність численних переваг, розвиток історико-культурного туризму в місті гальмується низкою серйозних проблем, які вимагають системного підходу та комплексних рішень. Серед сильних сторін міста виділяються наявність добре збережених історичних пам'яток, таких як Старий замок, середньовічні вежі та сакральні споруди, що є магнітом для туристів. Розвинена фестивальна культура, зокрема проведення заходів середньовічної тематики, гастрономічних фестивалів і концертів, також сприяє залученню туристів у різні сезони.

Таблиця 2.3 – SWOT-аналіз проблем та перспектив розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському

Категорія	Фактор	Детальний опис
Сильні сторони (Strengths)	Багата історико-культурна спадщина	Кам'янець-Подільський має унікальну архітектуру: середньовічні мури, фортеці, храми та костели. Місто внесене до переліку культурної спадщини України, що посилює його туристичну привабливість.
	Розвинена фестивальна культура	У місті щорічно проходять фестивали, такі як «Terra Heroica», «Форпост», «Октоберфест», що приваблюють туристів навіть у міжсезоння.
	Географічне розташування та природні ландшафти	Кам'янець-Подільський розташований у мальовничому каньйоні річки Смотрич, що створює унікальні природні умови та додає естетичної привабливості туристичним маршрутам.
	Доступність та розвинена інфраструктура	Місто має автомобільне та залізничне сполучення з Києвом, Львовом, Чернівцями та іншими великими містами. Є розвинена мережа готелів, ресторанів, туристичних комплексів.
Слабкі сторони (Weaknesses)	Активне використання туристичних маршрутів	Кам'янець-Подільський входить до регіональних туристичних маршрутів («Подільське коло», «Шлях фортець»), що сприяє залученню туристів з різних куточків країни.
	Недостатня інфраструктура та транспортна доступність	Низька якість доріг, недостатня кількість прямих транспортних сполучень з основними туристичними центрами України та Європи.
	Зanedбаний стан історичних об'єктів	Багато архітектурних пам'яток потребують реставрації, а відсутність державного фінансування призводить до їх поступової руйнації.
	Недостатня промоція та маркетингова стратегія	Місто слабо представлене на міжнародних туристичних платформах (TripAdvisor, Booking.com), не використовує сучасні цифрові технології для просування.
	Обмежений розвиток туристичних послуг	Відсутність готелів високого класу, недостатня кількість якісних екскурсійних програм, відсутність спеціальних пропозицій для іноземних туристів.
	Відсутність комплексної туристичної стратегії	Відсутня довгострокова програма розвитку історико-культурного туризму, слабка взаємодія влади, бізнесу та місцевої громади.
Можливості (Opportunities)	Залучення інвестицій та міжнародних грантів	Використання грантових програм ЄС, таких як Creative Europe, Eastern Partnership Culture Programme, UNESCO Heritage Fund для фінансування реставраційних робіт.
	Розширення міжнародного співробітництва	Співпраця з європейськими історичними містами для спільного просування туристичних маршрутів, залучення міжнародних партнерів.
	Використання цифрових технологій у туризмі	Створення інтерактивних мобільних додатків, VR-турів, аудіогідів, використання технологій доповненої реальності (AR) для туристичних маршрутів.
	Розвиток екологічного та активного туризму	Організація еко-маршрутів, велотурів, запровадження програм сталого туризму, розвиток рекреаційних зон біля каньйону річки Смотрич.

Закінчення табл. 2.3

	Підвищення рівня сервісу та освіти туристичних кадрів	Організація навчальних програм для гідів, розвиток сертифікації туристичних послуг для покращення їхньої якості.
Загрози (Threats)	Нестабільна економічна ситуація	Коливання валютного курсу, фінансова нестабільність можуть зменшити потік туристів і обмежити фінансування туристичних ініціатив.
	Можливе зниження туристичного потоку через конкуренцію	Інші міста, такі як Львів, Чернівці, Одеса, мають більш розвинену туристичну інфраструктуру та ефективніші маркетингові стратегії.
	Деградація історичних пам'яток через відсутність належного догляду	Відсутність системного реставраційного підходу призведе до поступового руйнування унікальних пам'яток.
	Загрози антропогенного характеру	Надмірне навантаження туристів під час фестивалів може призводити до пошкодження історичних пам'яток, забруднення територій, актів вандалізму.

Джерело: складено автором

Вигідне розташування міста у каньйоні річки Смотрич додає природної унікальності та створює можливості для розвитку екологічного туризму. Наявність туристичних маршрутів, які включають Кам'янець-Подільський до загальнонаціональних та міжнародних подорожей, є ще одним ключовим фактором привабливості.

Разом із тим, слабкі сторони свідчать про значні виклики, які потребують негайного вирішення. Основною проблемою є недостатня інфраструктура – поганий стан доріг, обмежена кількість транспортних маршрутів, відсутність авіасполучення з великими міжнародними хабами. Зanedбаний стан деяких історичних пам'яток через відсутність належного фінансування та реставраційних робіт загрожує втратою культурної спадщини. Недостатня промоція міста на міжнародному рівні, слабка цифрова присутність та неефективна маркетингова стратегія зменшують потенціал залучення туристів, особливо з-за кордону. Крім того, відсутність єдиної стратегії розвитку туризму та слабка взаємодія між муніципальною владою, бізнесом і місцевою громадою призводять до нестабільності в управлінні галуззю.

Проте існують численні можливості, які можуть бути використані для подолання цих викликів. Кам'янець-Подільський має шанс залучити міжнародні інвестиції та гранти, зокрема фінансування від програм ЄС, таких як Creative Europe

та UNESCO Heritage Fund, що дозволить реставрувати та зберегти пам'ятки архітектури. Розширення міжнародної співпраці шляхом інтеграції міста в глобальні туристичні маршрути та партнерські проєкти з іншими історичними містами допоможе збільшити потік іноземних туристів. Використання цифрових технологій у туризмі, таких як мобільні додатки, VR-екскурсії, інтерактивні мапи, дозволить підвищити зацікавленість туристів та зробить місто привабливішим для молодіжної аудиторії [42].

Водночас місто стикається із серйозними загрозами, які можуть уповільнити його туристичний розвиток. Нестабільна економічна ситуація та можливі фінансові кризи можуть знизити державне фінансування сфери культури та інфраструктури. Конкуренція з іншими історичними містами, такими як Львів, Одеса, Чернівці, які мають кращу туристичну інфраструктуру та більш ефективні маркетингові кампанії, може негативно вплинути на потік туристів у Кам'янець-Подільський. Відсутність системного догляду за пам'ятками може спричинити деградацію історичних об'єктів, що у свою чергу зменшить їхню привабливість. Антропогенний вплив та велике навантаження на історичні об'єкти, особливо в період масових заходів, створюють ризики для їхнього фізичного збереження та довговічності.

Отже, Кам'янець-Подільський має значний потенціал для розвитку історико-культурного туризму, проте для його реалізації необхідні стратегічні кроки з боку місцевої влади, бізнесу та громади. Вирішення питань інфраструктури, реставрації пам'яток, впровадження цифрових технологій та маркетингових інструментів дозволить місту стати потужним туристичним центром не лише України, а й Європи. Завдяки комплексному підходу Кам'янець-Подільський може закріпити свій статус історико-культурної перлини та забезпечити сталий розвиток туризму на майбутнє.

2.2. Розробка рекомендацій щодо розвитку історико-культурного туризму в місті

Для забезпечення сталого розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на покращення

туристичної інфраструктури, активізацію маркетингових стратегій, модернізацію управлінських механізмів, збереження історичних пам'яток та розширення міжнародного співробітництва (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4 – Рекомендації щодо розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському

Напрямок розвитку	Рекомендовані заходи
Покращення туристичної інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> - Модернізація транспортної доступності (ремонт доріг, нові маршрути). - Розширення готельної мережі (від бюджетних до преміальних готелів). - Створення туристичних центрів з багатомовною інформацією. - Модернізація громадського транспорту, запровадження туристичних автобусних маршрутів.
Відновлення та збереження історико-культурної спадщини	<ul style="list-style-type: none"> - Залучення фінансування (державне, приватне, грантове) для реставрації. - Створення фонду збереження історичних пам'яток. - Використання 3D-моделювання та VR-технологій для відновлення. - Впровадження програми моніторингу стану архітектурних об'єктів.
Покращення туристичних послуг та підвищення кваліфікації кадрів	<ul style="list-style-type: none"> - Навчальні програми для гідів, готельного бізнесу, музейних працівників. - Впровадження стандартів якості туристичних послуг. - Розширення переліку туристичних продуктів (авторські екскурсії, інтерактивні тури). - Програми підтримки малого бізнесу у сфері туризму (ремісництво, сувеніри, гастрономія).
Активізація маркетингових стратегій та цифрового просування	<ul style="list-style-type: none"> - Розширення цифрової присутності (офіційний сайт, соцмережі, відеоконтент). - Колаборації з тревел-блогерами та ЗМІ. - Створення мобільного додатка для туристів (VR-екскурсії, карти, QR-коди). - Впровадження єдиного туристичного бренду Кам'янця-Подільського.
Розвиток подієвого та тематичного туризму	<ul style="list-style-type: none"> - Розширення календаря подій, створення нових фестивалів (середньовічні, гастрономічні). - Організація міжнародних культурних заходів у співпраці з європейськими партнерами. - Створення нових історичних маршрутів (містичні, гастрономічні, дитячі екскурсії). - Брендинг фестивалів та ефективне їхнє просування.
Інтеграція Кам'янця-Подільського у міжнародні туристичні маршрути	<ul style="list-style-type: none"> - Підписання угод про співпрацю з історичними містами Європи. - Включення міста до глобальних туристичних маршрутів («Шлях фортець Європи»). - Співпраця з міжнародними туроператорами та туристичними агентствами. - Використання міжнародних грантів для розвитку туристичної інфраструктури.

Джерело: складено автором [27, 39]

Розвиток історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському залежить від якості туристичної інфраструктури, яка забезпечує комфорт та зручність

подорожей для відвідувачів. Однією з головних проблем є транспортна доступність, адже місто має обмежену кількість зручних маршрутів для приїзду. Необхідно провести капітальний ремонт доріг, що з'єднують Кам'янець-Подільський з основними туристичними центрами України, такими як Київ, Львів, Чернівці та Одеса. Важливим кроком стане розширення залізничного сполучення, зокрема відновлення прямих маршрутів Київ – Кам'янець-Подільський та запровадження швидкісного поїзда «Інтерсіті+». Також варто збільшити кількість автобусних рейсів, що курсуватимуть за гнучким розкладом, враховуючи пікові години туристичних потоків [39].

Готельна інфраструктура потребує розширення, оскільки місто має переважно бюджетні варіанти розміщення. Для залучення різних категорій туристів слід розвивати готелі середнього та преміального сегментів, що дозволить приймати ділових гостей, іноземних туристів і учасників міжнародних заходів. Важливим напрямком стане створення тематичних готелів у стилі середньовіччя, що підкреслюватимуть історичну атмосферу міста. Розвиток екологічного туризму дозволить запровадити сучасні глемпінгові комплекси в Національному природному парку «Подільські Товтри», що привабить туристів, які цінують відпочинок на природі [40].

Необхідно вдосконалити систему туристичної інформації, створивши сучасні туристичні центри у стратегічних місцях, зокрема на залізничному вокзалі, біля Старого замку та у центрі міста. Такі центри мають бути оснащені багатомовними матеріалами, інтерактивними картами та консультаційними послугами для туристів. Важливим інструментом стане впровадження цифрових рішень, зокрема створення мобільного додатка з інтерактивною мапою, бронюванням екскурсій та аудіогідами. Встановлення QR-кодів біля ключових пам'яток дозволить відвідувачам отримати інформацію різними мовами, а використання VR-технологій надасть можливість побачити реконструкцію середньовічного міста.

Громадський транспорт потребує модернізації для забезпечення комфортного пересування туристів між історичними та природними пам'ятками. Доцільним буде запуск екскурсійних автобусів, які курсуватимуть між основними туристичними

локаціями міста, зокрема між фортецею, каньйоном та природним парком. Для збереження екологічного балансу варто розглянути можливість використання електробусів, які дозволять зменшити рівень забруднення повітря. Додатково слід реалізувати проєкт канатної дороги через каньйон річки Смотрич, що стане унікальною атракцією та дозволить туристам швидко пересуватися між частинами міста, водночас насолоджуючись краєвидами [41].

Комплексне покращення туристичної інфраструктури сприятиме підвищенню комфорту для відвідувачів та зробить Кам'янець-Подільський привабливішим для туристів з України та з-за кордону. Інвестування у транспортні, готельні, інформаційні та екологічні проєкти дозволить місту розширити туристичний потенціал, створити умови для сталого розвитку та посилити його конкурентні переваги на міжнародному рівні.

Збереження історико-культурної спадщини Кам'янця-Подільського є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу, ефективного фінансування та використання сучасних технологій. Місто володіє унікальним архітектурним ансамблем, що включає фортецю, оборонні стіни, костели, православні церкви, старовинні мости та інші історичні пам'ятки, багато з яких знаходяться у незадовільному стані. Без належного догляду та відновлення ці об'єкти можуть втратити свою автентичність або навіть зруйнуватися.

Фінансування реставраційних робіт є ключовим фактором для підтримки історичних пам'яток у належному стані. Державні та місцеві бюджети не завжди можуть покрити витрати на комплексні роботи з відновлення архітектурних об'єктів, тому важливим напрямком є залучення приватних інвестицій та міжнародних грантових програм. Кам'янець-Подільський може скористатися європейськими ініціативами, такими як програми UNESCO, Creative Europe, Eastern Partnership Culture Programme, які надають фінансову підтримку для збереження історичних міст. Успішним прикладом є реставрація Львівського історичного центру за кошти міжнародних організацій, що дозволило відновити десятки пам'яток архітектури та підвищити туристичну привабливість міста [42].

Важливим механізмом для фінансування реставраційних робіт є створення

спеціального фонду збереження історичних пам'яток. Такий фонд може акумулювати кошти від туристичних зборів, благодійних внесків, бізнесу та державних програм. Наприклад, у Європі успішно працюють механізми, коли від кожного проданого квитка в історичні об'єкти частина коштів спрямовується на реставраційні заходи. У Кам'янці-Подільському можна впровадити аналогічну систему, зокрема, включивши невеликий туристичний збір, кошти з якого будуть використовуватися виключно для відновлення архітектурних пам'яток x43ї.

Використання сучасних технологій, зокрема 3D-моделювання та VR-реконструкції, відкриває нові можливості для відновлення втрачених історичних об'єктів. Наприклад, у Парижі було створено віртуальну модель собору Нотр-Дам, що допомагає архітекторам відтворити його початковий вигляд після пожежі. Подібний підхід може бути застосований і в Кам'янці-Подільському для цифрової реконструкції зруйнованих частин фортеці або відновлення вигляду старовинних будівель відповідно до історичних даних. Це не тільки полегшить процес реставрації, але й може стати частиною інтерактивних екскурсій, де туристи зможуть побачити місто у різні історичні епохи.

Контроль стану історичних об'єктів є важливою частиною стратегії їхнього збереження. Впровадження програми моніторингу дозволить регулярно оцінювати фізичний стан пам'яток, визначати пріоритетні об'єкти для реставрації та запобігати їх подальшому руйнуванню. Одним із методів моніторингу є використання дронів для фіксації змін у стані будівель та аналізу їхнього зовнішнього вигляду. Така практика успішно застосовується у Великій Британії для контролю за станом середньовічних замків та соборів [44].

Комплексний підхід до відновлення історико-культурної спадщини Кам'янця-Подільського забезпечить збереження архітектурної унікальності міста, сприятиме збільшенню туристичного потоку та залученню міжнародних інвестицій. Завдяки ефективному використанню фінансових ресурсів, сучасних технологій та постійному контролю за станом пам'яток Кам'янець-Подільський може стати одним із найбільш доглянутих та привабливих історичних міст Європи.

Якість туристичних послуг є ключовим фактором, який визначає рівень

задоволеності відвідувачів та їхнє бажання повернутися до міста. Кам'янець-Подільський має значний туристичний потенціал, однак для його повноцінного використання необхідно вдосконалити сферу обслуговування, підвищити кваліфікацію персоналу та розширити спектр пропонованих туристичних продуктів.

Підготовка кваліфікованих кадрів є важливим етапом розвитку туристичної індустрії міста. Необхідно впровадити навчальні програми для гідів, працівників готелів, ресторанів, музейних закладів та екскурсоводів, що допоможе підвищити якість обслуговування та відповідати міжнародним стандартам. Наприклад, у Львові успішно діють програми сертифікації гідів, які дозволяють екскурсоводам отримати офіційне підтвердження своєї кваліфікації та розширити свої знання про історію міста. У Кам'янці-Подільському можна впровадити аналогічні курси з вивчення іноземних мов для покращення комунікації з туристами з-за кордону, а також спеціалізовані тренінги з культурної дипломатії, роботи з групами різного віку та організації інтерактивних екскурсій [34].

Важливим напрямком є впровадження стандартів якості туристичних послуг, які відповідатимуть європейським нормам. Створення чітких критеріїв для оцінки рівня сервісу у готелях, ресторанах, екскурсійних бюро та музеях дозволить забезпечити високий рівень задоволеності туристів. Наприклад, у Чехії існує практика сертифікації закладів гостинності за міжнародною системою оцінки якості туристичних послуг, що дозволяє створити єдиний стандарт обслуговування для всіх туристичних компаній. У Кам'янці-Подільському можна розробити власну систему сертифікації, що включатиме оцінку рівня обслуговування, безпеки, зручності для туристів та унікальності наданих послуг.

Розширення переліку туристичних продуктів сприятиме залученню нових відвідувачів та збільшенню їхньої тривалості перебування у місті. Стандартні екскурсії необхідно доповнити авторськими маршрутами, театралізованими виставами та інтерактивними турами, які дозволять туристам поринути у атмосферу середньовічного Кам'янця-Подільського. Наприклад, у багатьох європейських містах популярними є нічні екскурсії з факелами, квести на історичну тематику, VR-тури, що дають змогу побачити місто таким, яким воно було сотні років тому. У

Кам'янці-Подільському можна впровадити екскурсійні маршрути, які поєднують вивчення історії з інтерактивними елементами – від участі у лицарських поєдинках до дегустації традиційних страв місцевої кухні [37].

Підтримка малого бізнесу у сфері туризму є важливою умовою для створення автентичного туристичного середовища та зростання економічного потенціалу міста. Ремісничі майстерні, виробництво сувенірної продукції, розвиток гастрономічного туризму можуть стати додатковими атракціями для відвідувачів. Наприклад, у Кракові діють спеціальні програми підтримки локальних виробників, які отримують гранти на розвиток ремесел та традиційних промислів. У Кам'янці-Подільському можна запровадити ініціативи для розвитку традиційного гончарства, ковальства, виробництва прикрас у середньовічному стилі, створення автентичного туристичного одягу. Проведення регулярних ремісничих ярмарків та гастрономічних фестивалів сприятиме популяризації місцевої культури та підвищенню туристичної привабливості міста.

Комплексне покращення туристичних послуг та розвиток професійних навичок працівників сфери туризму сприятиме зростанню рівня комфорту для відвідувачів та дозволить Кам'янцю-Подільському утримувати позиції одного з провідних туристичних центрів України. Інвестування у навчання, впровадження високих стандартів обслуговування, створення нових туристичних продуктів та підтримка малого бізнесу зроблять місто ще більш привабливим для туристів і допоможуть сформувати унікальний культурний бренд, який буде впізнаваним як в Україні, так і за її межами.

Кам'янець-Подільський вже давно зарекомендував себе як один із найяскравіших центрів фестивального та культурного туризму в Україні. Однак для подальшого розвитку подієвого туризму необхідно розширити календар подій, створити нові фестивалі, запровадити міжнародні культурні ініціативи та активізувати маркетингову стратегію з просування міста як фестивальної столиці України.

Щороку у Кам'янці-Подільському відбувається низка знакових подій, таких як фестиваль середньовічної культури Terra Heroica, міжнародний фестиваль

історичної реконструкції «Битва націй», повітроплавний фестиваль «Кубок Поділля», а також різноманітні гастрономічні та мистецькі заходи. Однак у порівнянні з європейськими містами подібного типу, такими як Краків, Прага чи Брюгге, Кам'янець-Подільський поки що не має безперервного фестивального календаря на весь рік, що могло б залучити туристів у міжсезоння. Важливим напрямом розвитку стане створення нових фестивалів, які охоплюватимуть різні аспекти культури, гастрономії, традиційних ремесел та музичного мистецтва. Одним із перспективних заходів може стати фестиваль середньовічної кухні, де учасники зможуть дегустувати страви, приготовані за автентичними рецептами, брати участь у майстер-класах із приготування традиційних подільських страв та насолоджуватися виступами вуличних музикантів у середньовічному стилі [45].

Для залучення міжнародних туристів необхідно організовувати великі культурні заходи у співпраці з європейськими партнерами. Важливим кроком може стати налагодження культурних обмінів із містами-побратимами Кам'янця-Подільського, такими як Краків (Польща), Прага (Чехія) та Вільнюс (Литва). Наприклад, у Кракові щороку проводиться фестиваль «Місто королів», де відтворюються історичні події та середньовічні традиції. Аналогічний захід можна запровадити у Кам'янці-Подільському, присвятивши його періоду, коли місто було важливим оборонним форпостом Речі Посполитої. Запрошення міжнародних театральних колективів, історичних реконструкторів та музичних ансамблів сприятиме створенню справжньої середньовічної атмосфери та залученню туристів з-за кордону [46].

Розширення туристичних маршрутів є ще одним важливим напрямком розвитку туристичної сфери міста. Стандартні екскурсії можна доповнити містичними маршрутами, які відкриватимуть для відвідувачів загадкові легенди Кам'янця-Подільського. Наприклад, у багатьох містах Європи, таких як Прага та Единбург, діють популярні «тури привидів», під час яких туристи відвідують старовинні підземелля, таємничі вулиці та місця, пов'язані з містичними історіями. У Кам'янці-Подільському такі маршрути можна створити на основі легенд про фортецю, підземні ходи та старовинні монастирі. Окремим напрямком може стати

гастрономічний туризм, що поєднуватиме дегустацію традиційних подільських страв із відвідуванням місцевих ресторанів та ремісничих майстерень, де туристи зможуть побачити процес приготування традиційних сирів, ковбас та випічки [39].

Просування туристичних заходів та фестивалів має стати пріоритетним завданням для місцевої влади та бізнесу. Для цього необхідно розробити єдиний бренд Кам'янця-Подільського як фестивального міста та активно просувати його на міжнародних платформах. Наприклад, в Іспанії місто Валенсія щорічно проводить фестиваль Las Fallas, який став візитівкою регіону та приваблює тисячі туристів з усього світу завдяки грамотній маркетинговій кампанії. Аналогічний підхід можна застосувати і в Кам'янці-Подільському, запровадивши активне використання соціальних мереж, блогерів, тревел-журналістів та міжнародних туристичних виставок для просування бренду міста. Важливу роль відіграватиме створення офіційного туристичного порталу Кам'янця-Подільського, де відвідувачі зможуть знайти всю інформацію про фестивалі, забронювати екскурсії та отримати рекомендації щодо подорожі [46].

Комплексний підхід до розвитку подієвого туризму, включаючи розширення календаря заходів, міжнародну співпрацю, створення нових тематичних маршрутів та грамотне маркетингове просування, дозволить Кам'янцю-Подільському стати не лише популярним туристичним напрямком в Україні, а й увійти до числа найбільш привабливих фестивальних міст Європи.

Кам'янець-Подільський є одним із найважливіших історичних центрів України, що має значний потенціал для розвитку міжнародного туризму. Успішна інтеграція міста в європейські туристичні маршрути дозволить збільшити потік іноземних туристів, залучити додаткове фінансування та покращити імідж міста як унікальної культурно-історичної дестинації. Для цього необхідно розширити міжнародну співпрацю, включити Кам'янець-Подільський у відомі туристичні маршрути Європи, розвивати партнерство з міжнародними туроператорами та використовувати міжнародні грантові програми для розвитку туристичної інфраструктури.

Одним із ключових кроків є підписання угод про співпрацю з історичними

містами Європи. Багато міст із розвиненою туристичною сферою, таких як Краків (Польща), Прага (Чехія), Сігішоара (Румунія) та Таллінн (Естонія), мають схожі історико-культурні характеристики та успішно використовують свою спадщину для залучення туристів. Налагодження партнерських відносин із цими містами дозволить організовувати спільні туристичні проєкти, культурні обміни, фестивалі та виставки. Наприклад, у Кракові щорічно відбуваються міжнародні історичні фестивалі, до яких можна залучити Кам'янець-Подільський як місто-партнера, що має аналогічний історичний контекст та архітектурну спадщину. Це сприятиме збільшенню обміну туристами та приверненню уваги європейських мандрівників до української історичної спадщини [42].

Важливим напрямком є включення Кам'янця-Подільського до глобальних туристичних маршрутів, таких як «Шлях фортець Європи». Цей маршрут охоплює історичні замки та фортифікаційні споруди різних країн, зокрема Франції, Німеччини, Австрії та Чехії, та є популярним серед туристів, які цікавляться середньовічною архітектурою. Включення Кам'янець-Подільської фортеці до цього маршруту дозволить розширити його географію та привернути увагу міжнародних туристів, які спеціалізуються на культурно-пізнавальних подорожах. Аналогічні маршрути існують і в інших країнах, наприклад, «Шлях тевтонських замків» у Польщі, до якого можна інтегрувати українські фортифікаційні споруди для створення транскордонного туристичного продукту [42].

Співпраця з міжнародними туроператорами та туристичними агентствами є ключовим інструментом для збільшення кількості іноземних туристів у Кам'янці-Подільському. Багато європейських туроператорів включають у свої маршрути середньовічні міста, проте українські історичні об'єкти поки що недостатньо представлені на міжнародному ринку. Для популяризації Кам'янця-Подільського необхідно організовувати інформаційні тури для представників туристичного бізнесу з Європи, які допоможуть створити якісні програми подорожей та адаптувати їх до потреб західних туристів. Наприклад, у Грузії успішно працює модель співпраці з європейськими агентствами, завдяки чому країна стала одним із найпопулярніших напрямків серед туристів із країн ЄС. Кам'янець-Подільський

може використати аналогічний підхід, пропонуючи партнерські пакети для міжнародних туроператорів, що включають історичні екскурсії, подієвий туризм, гастрономічні дегустації та природні атракції [40].

Фінансове забезпечення розвитку туристичної інфраструктури значною мірою залежить від використання міжнародних грантів, які можуть стати важливим джерелом фінансування для реставрації пам'яток, модернізації туристичних об'єктів та розробки маркетингових кампаній. Однією з перспективних програм є «Креативна Європа», яка фінансує культурні ініціативи та збереження європейської спадщини. Наприклад, завдяки цій програмі в Іспанії було відновлено кілька середньовічних фортець, що значно покращило туристичний потік до регіону. Кам'янець-Подільський може подати заявку на фінансування проєктів із реставрації історичних об'єктів, розробки інтерактивних музеїв та створення цифрових туристичних маршрутів. Додатково можна використовувати програми ЄС «Горизонт 2020», «Європейський фонд регіонального розвитку» та інші ініціативи, спрямовані на підтримку культурного туризму [39].

Інтеграція Кам'янця-Подільського у міжнародні туристичні маршрути є важливим кроком для підвищення його популярності на європейському рівні. Встановлення партнерських відносин із європейськими історичними містами, включення фортеці до міжнародних туристичних маршрутів, співпраця з глобальними туроператорами та ефективне використання міжнародних грантових програм дозволять місту суттєво збільшити кількість іноземних туристів та підвищити рівень економічного розвитку завдяки туристичній галузі. Завдяки цим заходам Кам'янець-Подільський зможе стати одним із найбільш відвідуваних історичних центрів Центрально-Східної Європи.

2.3. Розробка пропозицій впровадження інноваційних підходів для популяризації історико-культурного туризму

Розвиток історико-культурного туризму потребує нових підходів для залучення відвідувачів та створення унікальних пропозицій, які зроблять місто конкурентоспроможним на міжнародному рівні. Успішні європейські приклади

свідчать, що поєднання цифрових технологій, інтерактивних методів взаємодії з туристами, креативного маркетингу та міжнародної співпраці є найефективнішими стратегіями для популяризації історичних destinations. Кам'янець-Подільський, як одне з найбільш туристично привабливих міст України, має значний потенціал для запровадження таких інновацій, що сприятиме збільшенню потоку туристів та підвищенню рівня комфорту для відвідувачів.

Сучасні туристи дедалі частіше обирають інтерактивні та технологічно розвинені способи знайомства з історико-культурною спадщиною. Впровадження інноваційних технологій у сферу туризму не лише підвищує рівень зацікавленості відвідувачів, а й забезпечує збереження історичних пам'яток через зменшення фізичного навантаження на архітектурні об'єкти. Кам'янець-Подільський має великий потенціал для використання цифрових технологій, що дозволить зробити його ще привабливішим для українських та міжнародних туристів.

Одним із найефективніших способів покращення туристичного досвіду є використання технологій доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR). Вони дають змогу відвідувачам не лише побачити історичні пам'ятки, а й зануритися в атмосферу минулих століть.

У Кам'янці-Подільському можна реалізувати VR-тури «Середньовічний Кам'янець», які дадуть змогу туристам побачити, як виглядала фортеця у XIV-XVII століттях, відчувати дух тогочасного міста та навіть взяти участь у цифровій реконструкції історичних битв. Наприклад, у Польщі, в замку Мальборк, вже працює VR-екскурсія, що дозволяє відвідувачам переміщуватися у часі, бачити замок у різні періоди історії та взаємодіяти з віртуальними персонажами [37].

Для сучасних туристів мобільні додатки стали невід'ємною частиною подорожей. Кам'янець-Подільський може впровадити офіційний туристичний мобільний додаток, який стане зручним інструментом для навігації, отримання інформації про місто та самостійного планування подорожі.

Функціонал такого додатка може включати:

- Інтерактивну карту міста, що міститиме позначення всіх історичних пам'яток, музеїв, ресторанів, готелів та туристичних інформаційних центрів.

- Аудіогід різними мовами, що дозволить туристам самостійно гуляти містом, слухаючи екскурсії про визначні місця.

- AR-гід, який відображатиме реконструкції історичних споруд у доповненій реальності.

- Рекомендовані маршрути, що допоможуть туристам знайти ідеальний план подорожі – наприклад, маршрут для сімей із дітьми, гастрономічний маршрут або «Шлях середньовічних фортець».

- Бронювання екскурсій та квитків, що дозволить туристам заздалегідь планувати свій візит і купувати квитки в музеї чи на фестивалі без черг [36].

Прикладом успішного використання таких технологій є мобільний додаток «Time Machine» у Парижі, який дає змогу туристам бачити реконструкції старовинного міста та самостійно проводити віртуальні екскурсії [40].

Для зручності туристів та популяризації культурної спадщини Кам'янець-Подільський може встановити QR-коди біля основних історичних пам'яток. Турист, навівши камеру смартфона на код, зможе отримати інформацію про об'єкт, прослухати аудіогід або переглянути відеоекскурсію.

Подібні рішення вже впроваджені у багатьох містах світу. Наприклад, у Римі QR-коди використовуються в історичних районах, дозволяючи туристам отримувати доступ до мультимедійного контенту. У Кам'янці-Подільському такий проєкт може охоплювати такі локації, як Кам'янець-Подільська фортеця, Замковий міст, Вірменська площа та інші історичні місця.

Сучасні технології дозволяють відтворювати зруйновані пам'ятки у цифровому вигляді, що є особливо актуальним для історичних міст. У Кам'янці-Подільському можна розробити 3D-моделі старовинних будівель, які туристи зможуть переглядати у мобільному додатку або через інтерактивні екрани у музеях. Успішним прикладом такої ініціативи є проєкт «Rome Reborn», який відтворює вигляд Стародавнього Риму у 3D-моделях. В Україні подібний проєкт можна реалізувати для втрачених частин Кам'янець-Подільської фортеці, що допоможе туристам краще зрозуміти її історичний вигляд [25].

Традиційні музеї поступово змінюють формат, роблячи експозиції більш інтерактивними. У Кам'янці-Подільському можна створити «Музей живої історії», де відвідувачі зможуть взаємодіяти з експонатами, брати участь у театралізованих постановках та використовувати VR-окуляри для перегляду історичних реконструкцій. Прикладом успішного використання таких технологій є «The Viking Planet» у Норвегії – музей, що поєднує VR-технології та інтерактивні експонати. Аналогічний проєкт у Кам'янці-Подільському може бути присвячений середньовічному життю міста, що стане унікальною атракцією для туристів [44].

Таким чином, впровадження інтерактивних технологій та цифрових рішень у Кам'янці-Подільському дозволить зробити туристичний досвід більш сучасним, захопливим та доступним. Використання AR та VR-екскурсій, створення мобільного додатка, запровадження QR-кодів, 3D-реконструкцій історичних об'єктів та інтерактивних музеїв сприятиме залученню нових категорій туристів, підвищенню рівня їхньої задоволеності та збільшенню часу перебування у місті. Завдяки таким рішенням Кам'янець-Подільський може стати одним із найінноваційніших історичних центрів Європи, де минуле та сучасність поєднуються у єдиному інтерактивному просторі [4].

Подієвий туризм є одним із найефективніших інструментів залучення туристів до історичних міст. Кам'янець-Подільський вже має добре розвинену фестивальну культуру, однак для збільшення потоку відвідувачів необхідно розширити календар подій, додавши нові тематичні заходи, адаптовані до різних категорій туристів. Це дозволить рівномірно розподілити туристичний потік упродовж року, зменшивши сезонність та підвищивши рівень зайнятості місцевого населення у сфері туризму. Для підвищення привабливості Кам'янця-Подільського можна запровадити нові фестивалі, які будуть поєднувати історичну реконструкцію, гастрономію, музичні виступи, інтерактивні атракції та технологічні новинки.

Кам'янець-Подільський відомий своїми середньовічними традиціями, тому доцільно збільшити кількість фестивалів, присвячених історичній тематиці. Наприклад, у Європі надзвичайною популярністю користуються такі заходи, як «Battle of the Nations» (битви середньовічних лицарів), «Jorvik Viking Festival» у

Великій Британії та «Les Médiévaux de Provins» у Франції, де відвідувачі повністю занурюються в атмосферу минулих століть.

У Кам'янці-Подільському можна організувати:

- «Доба фортець» – масштабний історичний фестиваль, який об'єднуватиме учасників з різних країн, відтворюючи облоги фортеці, середньовічні ремесла та побутові традиції.

- «Кам'янець у вогні» – нічні лицарські турніри з фаєр-шоу та використанням факелів. Подібний формат популярний у Чехії на фестивалі «Hradec Králové Fire Show».

- «Фортеця героїв» – фестиваль живої історії, де туристи зможуть не лише спостерігати за виступами, а й самі взяти участь у майстер-класах із середньовічних ремесел, стрільби з лука, фехтування.

Гастрономічний туризм є одним із найбільш перспективних напрямків, оскільки сучасні туристи все частіше шукають унікальний локальний досвід. У Європі вже давно популярні заходи на кшталт «Bruges Beer Festival» у Бельгії, «Oktoberfest» у Німеччині та «Truffle Festival» в Італії.

У Кам'янці-Подільському можна організувати:

- «Смак Середньовіччя» – фестиваль історичної кухні, на якому будуть представлені старовинні рецепти української, польської, литовської кухонь. Відвідувачі зможуть скуштувати козацький куліш, подільські наливки, запечене м'ясо з травами та ремісничий хліб.

- «Фестиваль вуличної їжі Поділля» – захід, що представить локальні фермерські продукти, традиційні сири, домашні ковбаси та унікальні рецепти подільської кухні.

- «Фестиваль меду та вина» – аналог подібних заходів у Грузії та Болгарії, що об'єднає місцевих виноробів, медоварів та бджолярів, пропонуючи дегустації та кулінарні шоу.

Фестивалі сучасної та класичної музики мають великий потенціал для залучення туристів. Кам'янець-Подільський може організовувати фестивалі за аналогією з «EXIT Festival» у Сербії чи «Sziget» в Угорщині.

Перспективними варіантами можуть стати:

- «Кам'янець Fest» – фестиваль рок-музики, що проходитиме у фортеці, аналогічно до популярного «Rock in Vienna».

- «Opera in the Fortress» – захід, що презентує класичну музику та оперні постановки у фортеці, за аналогією з «Verona Arena Opera Festival» в Італії.

- «Джаз над Смотричем» – міжнародний джазовий фестиваль на березі річки.

Враховуючи багату історію міста, пов'язану з легендами та містикою, можна організовувати заходи, присвячені загадковій історії Кам'янця-Подільського. Подібні фестивалі дуже популярні в Празі («Prague Ghost Festival») та Единбурзі («Samhuinn Fire Festival»).

Можливі формати подій:

- «Ніч привидів Кам'янця» – нічний фестиваль із театралізованими постановками про містичні історії міста.

- «Кам'янець алхімічний» – фестиваль, що відтворює історію алхіміків та науковців середньовіччя, які жили у фортеці.

- «Кам'янець-Подільський у кіно» – захід, присвячений історичним фільмам, знятим у місті, що може включати кінопокази просто неба.

Для зменшення сезонності туризму в Кам'янці-Подільському варто організовувати зимові події, що зробить місто привабливим і у холодний період. Наприклад, «Vienna Christmas Market» або «Winter Lights Festival» у Лондоні приваблюють тисячі туристів узимку.

Пропоновані формати:

- «Кам'янецький зимовий ярмарок» – святковий базар із глінтвейном, традиційними стравами та виступами вуличних музикантів.

- «Різдво у фортеці» – театралізовані різдвяні вистави, квести та майстер-класи для дітей.

- «Крижана феєрія» – фестиваль льодових скульптур, подібний до відомого фестивалю в Харбіні (Китай).

Тож, розширення фестивальної програми та запровадження нових тематичних заходів сприятиме збільшенню туристичного потоку, залученню міжнародних

туристів та розвитку місцевої економіки. Кам'янець-Подільський має всі передумови стати провідним фестивальним центром України, якщо активно використовуватиме європейський досвід, запроваджуючи історичні, гастрономічні, музичні, містичні та зимові заходи. Завдяки таким ініціативам місто зможе підтримувати високий рівень туристичної активності протягом усього року та зміцнити свою позицію як однієї з найцікавіших туристичних destinations Східної Європи.

Традиційні екскурсії та стандартні туристичні маршрути поступово втрачають привабливість для сучасних мандрівників. Туристи прагнуть отримати унікальний, інтерактивний та персоналізований досвід, що спонукає до розробки тематичних маршрутів і альтернативних екскурсій. Успішні приклади з різних країн світу свідчать, що інтерактивні, театралізовані та нішеві тури дозволяють значно розширити аудиторію, залучити молодь, сімейних туристів, гастрономічних ентузіастів та шукачів пригод.

Кам'янець-Подільський, маючи багату історію, середньовічну архітектуру, унікальні природні ландшафти та легенди, може запропонувати туристам нові формати екскурсій, що зроблять відвідування міста ще більш захопливим (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Тематичні маршрути та альтернативні екскурсії в Кам'янці-Подільському

Категорія маршруту	Назва екскурсії	Опис	Аналогічні проєкти у світі
Містичні та легендарні маршрути	«Привиди Кам'янця»	Нічна екскурсія старовинними вуличками міста з театралізованими сценами про місцеві легенди та містику. Відвідування Кам'янець-Подільської фортеці, Вірменського колодязя, Домініканського монастиря.	«Prague Ghost Tour» (Прага), «Jack the Ripper Walking Tour» (Лондон), «City of the Dead Tour» (Единбург)
	«Таємниці підземного Кам'янця»	Тур містить екскурсії підземними ходами, монастирськими підвалами, катакомбами. Легенди про в'язнів, сховища та таємні тунелі.	Підземні маршрути у Львові, Кракові, Парижі
	«Альхімічний Кам'янець»	Екскурсія про діяльність середньовічних алхіміків, інтерактивні хімічні дослідження та квести на тему філософського каменя.	«Medieval Alchemy Tour» (Прага)

Закінчення табл. 2.5

Гастрономічні тури	«Смак Поділля»	Дегустація подільських сирів, домашніх ковбас, наливок, пирогів у ресторанах історичної частини міста.	«Food & History Tours» (Рим), «Tapas Tour» (Барселона)
	«Фестиваль меду та вина»	Дегустація медових напоїв, вин та традиційних солодошів. Відвідування місцевих винних погребів та медоварень.	«Wine & Honey Festival» (Грузія, Болгарія)
	«Середньовічний банкет»	Вечеря у стилі Середньовіччя: історичні страви, костюмовані офіціанти, живі вистави, середньовічна музика.	«Medieval Banquet» (Лондон), «Les Banquets Historiques» (Франція)
Експерсії для дітей та сімейні маршрути	«Казковий Кам'янець»	Анімаційна експерсія для дітей у супроводі акторів у середньовічних костюмах.	«Disney Storytelling Tour» (Франція)
	«Лицарська школа»	Майстер-класи з фехтування, стрільби з лука, гончарного ремесла, середньовічних танців для дітей.	«Castle Experience» (Мальборк, Польща)
	«Квест-експерсія «Скарби Кам'янця»	Пошук історичних артефактів у фортеці та Старому місті за допомогою карти та підказок.	«Escape the Castle» (Единбург)
Активні та екстремальні експерсії	«Повітряна фортеця»	Політ на повітряній кулі над Кам'янцем-Подільським, огляд історичних пам'яток із висоти.	«Balloon Flight over Cappadocia» (Туреччина)
	«Печерні лабіринти Поділля»	Спелеотур до карстових печер поблизу Кам'янця-Подільського з експерсією про геологічні процеси регіону.	«Underground Krakow Tour» (Краків)
	«Фортеця на двох колесах»	Велотур середньовічними маршрутами міста та прилеглих природних заповідників.	«Biking Castles of Loire Valley» (Франція)
Театралізовані та інтерактивні тури	«Середньовічна ніч у фортеці»	Вечірній тур з факелами, театралізованими виставами, середньовічними майстер-класами.	«Night at the Castle» (Каркасон, Франція)
	«Зустріч із привидами Кам'янця»	Театралізована нічна експерсія з акторами, які грають ролі легендарних привидів міста.	«Ghosts of Edinburgh Tour» (Единбург)
	«Масонські таємниці Кам'янця»	Тур, присвячений діяльності масонських лож та їхнього впливу на історію міста.	«Freemason Secrets Tour» (Вашингтон, США)

Джерело: складено автором на основі [34-38]

Розроблені тематичні маршрути та альтернативні експерсії спрямовані на розширення туристичних можливостей Кам'янця-Подільського, підвищення інтересу до міста та збільшення туристичного потоку. Одна з основних проблем багатьох туристичних міст – одноманітність експерсійних маршрутів. Часто

пропонуються лише класичні історичні екскурсії, що може бути цікавим для певного сегмента туристів, але не враховує потреби більш вимогливих або молодіжних мандрівників.

Розроблені маршрути охоплюють широкий спектр туристичних інтересів:

- Любителі історії – можуть відвідати театралізовані екскурсії, підземні тури, лицарські дійства, масонські секрети міста.

- Шанувальники містики та загадок – зацікавляться нічними екскурсіями «Привиди Кам'янця» та «Таємниці підземного Кам'янця».

- Гурмани та гастрономічні туристи – отримають можливість скуштувати локальні страви, вино та мед, беручи участь у гастрономічних турах.

- Сімейні туристи – знайдуть розваги у маршрутах для дітей, інтерактивних квестах та анімаційних програмах.

- Любителі активного відпочинку – зможуть випробувати велотури, польоти на повітряних кулях, спелеологічні екскурсії.

Проаналізовані успішні міжнародні проєкти підтверджують ефективність подібних екскурсій у різних містах світу. Наприклад:

- «Ghost Tours» у Единбурзі, Лондоні, Празі – аналогічні нічні містичні тури показують величезну популярність серед туристів, що підтверджує актуальність таких екскурсій у Кам'янці-Подільському.

- «Tapas Tour» у Барселоні та «Food & History Tour» у Римі – гастрономічні маршрути є невід'ємною частиною туристичної індустрії, їх можна успішно реалізувати в Україні.

- «Castle Experience» у Мальборку (Польща) – інтерактивні дитячі програми та лицарські бої є популярними в Європі, що можна адаптувати для Кам'янця.

- «Underground Krakow Tour» – підтверджує попит на підземні маршрути та їхню ефективність у залученні туристів.

Таким чином, використання перевірених міжнародних концепцій та адаптація їх до локальних особливостей сприятиме розвитку туризму в Кам'янці-Подільському.

Одна з основних проблем історичних міст – залежність туристичного потоку

від сезону. У теплі місяці потік туристів значно зростає, тоді як взимку спостерігається спад.

Запропоновані маршрути дозволяють розширити туристичний сезон завдяки:

- Зимовим екскурсіям – «Ніч привидів Кам'янця», театралізовані тури, гастрономічні заходи.

- Внутрішнім локаціям – підземні маршрути, спелеотури, інтерактивні музеї.

- Фестивалям та подіям – зимові історичні квести, фестивалі середньовічної кухні, ярмарки.

Таким чином, туристичний потік можна рівномірно розподілити протягом року, що забезпечить стабільний розвиток туристичного бізнесу.

Розширення туристичної пропозиції призведе до:

- Збільшення доходів місцевого бізнесу – ресторани, готелі, сувенірні лавки отримають більше клієнтів.

- Створення нових робочих місць – необхідність у нових гідах, акторах, ремісниках, організаторах подій.

- Залучення інвестицій – нові туристичні маршрути можуть отримати підтримку від міжнародних грантів та приватних інвесторів.

- Збереження культурної спадщини – кошти, отримані від екскурсій, можуть спрямовуватися на реставрацію та збереження історичних пам'яток.

Багато з запропонованих маршрутів включають цифрові та інтерактивні рішення, що відповідає сучасним тенденціям:

- VR та AR-екскурсії – доповнена реальність дозволить відтворювати втрачені об'єкти.

- Мобільні додатки – інтерактивні карти з аудіогідами та історичними реконструкціями.

- Інтерактивні музеї – технологічне доповнення історичних виставок.

- Квести та гейміфікація – маршрути у форматі квестів, які залучають молодь та дітей.

Ці рішення роблять історико-культурний туризм більш доступним, сучасним та цікавим для нових поколінь мандрівників.

Таким чином, тематичні маршрути та альтернативні екскурсії значно розширюють туристичний потенціал Кам'янця-Подільського. Вони охоплюють різні категорії відвідувачів, від історичних ентузіастів до гастротуристів, сімей з дітьми та любителів активного відпочинку. Використання міжнародного досвіду підтверджує ефективність таких програм у залученні туристів. Аналіз успішних практик світових міст свідчить, що подібні екскурсії є економічно вигідними та популярними. Розширення туристичного сезону сприятиме зменшенню сезонних коливань відвідуваності та забезпечить стабільний прибуток для туристичної сфери. Економічний ефект включає розвиток місцевого бізнесу, створення робочих місць, залучення інвестицій та фінансування на збереження культурної спадщини. Інноваційні технології дозволять зробити історичний туризм сучасним, доступним і привабливим для нових категорій мандрівників. Отже, реалізація запропонованих маршрутів та екскурсій дозволить Кам'янцю-Подільському стати ще більш популярним туристичним центром Східної Європи, залучаючи нові сегменти туристів та розвиваючи сталий туризм у регіоні.

Кам'янець-Подільський має значний потенціал для розвитку історико-культурного туризму на міжнародному рівні, але для цього необхідно інтегрувати місто у світові туристичні мережі, налагодити співпрацю з міжнародними організаціями, залучити глобальні туристичні компанії та скористатися досвідом успішних європейських міст. Така взаємодія дозволить підвищити привабливість міста для іноземних туристів, покращити інфраструктуру, отримати доступ до інвестицій та міжнародних грантів, а також зміцнити бренд Кам'янця-Подільського як унікального культурного центру.

Одним із головних напрямків співпраці є укладання партнерських угод із європейськими історичними містами, які успішно розвивають культурний туризм. Наприклад, такі міста, як Чеський Крумлов (Чехія), Каркасон (Франція), Толедо (Іспанія) вже мають налагоджені механізми збереження історичної спадщини та її ефективного використання у туристичних цілях. Кам'янець-Подільський може скористатися їхнім досвідом у питаннях реставрації історичних пам'яток, адаптації

міського простору для туристів, інтеграції сучасних технологій у музейну справу та промоції міста за кордоном.

Важливим кроком для розвитку міста стане включення Кам'янець-Подільського до міжнародних туристичних маршрутів. Наприклад, у Європі діє туристичний проєкт «Шлях фортець Європи», що об'єднує найвідоміші середньовічні оборонні споруди. Кам'янець-Подільська фортеця, як одна з найбільш збережених та унікальних у Східній Європі, цілком може стати частиною цього маршруту. Це сприятиме підвищенню впізнаваності міста серед європейських туристів, залученню нових відвідувачів, а також розвитку міждержавного партнерства у сфері туризму [32].

Залучення міжнародних туристичних компаній дозволить значно збільшити кількість іноземних туристів, які відвідують Кам'янець-Подільський. Світові туроператори, такі як TUI, Expedia, Booking Experiences, Viator, GetYourGuide, активно співпрацюють з історичними містами, включаючи їх до своїх пропозицій. Вихід Кам'янець-Подільського на ці платформи дозволить продавати туристичні пакети напряму міжнародним мандрівникам [32].

Для успішної співпраці з великими туроператорами потрібно підготувати конкурентоспроможні туристичні продукти. Це можуть бути комплексні екскурсійні тури, що включають проживання у готелях, тематичні маршрути, участь у фестивалях, дегустації локальної кухні та інтерактивні розваги. Наприклад, у багатьох середньовічних містах Європи туристи мають змогу не просто відвідувати фортеці, а й занурюватися в історичну атмосферу завдяки костюмованим екскурсіям, середньовічним банкетам та театралізованим виставам. Кам'янець-Подільський може впровадити схожі програми, що будуть цікаві для іноземних гостей. Крім того, важливо адаптувати туристичну інфраструктуру для міжнародних гостей. Це включає створення мультимовних інформаційних матеріалів, розширення спектра послуг для туристів (аудіогіди, мобільні додатки, QR-коди на історичних об'єктах), підготовку персоналу, який володіє іноземними мовами. Наприклад, у Празі широко використовується система QR-гідів, де туристи можуть отримати повну інформацію про пам'ятку, просто відсканувавши код смартфоном [34].

Одним із найефективніших способів фінансування розвитку історико-культурного туризму є участь у міжнародних грантових програмах. Кам'янець-Подільський може подати заявки на фінансування за програмами ЄС, ЮНЕСКО, USAID, «Креативна Європа», «Горизонт 2020», Європейський фонд регіонального розвитку. Ці ініціативи підтримують проєкти з реставрації історичних пам'яток, цифровізації туризму, розвитку туристичної інфраструктури та організації культурних заходів [40].

Зокрема, у рамках програми «Креативна Європа» багато історичних міст отримують фінансування для створення сучасних експозицій, інтерактивних музеїв, використання технологій VR та AR у туристичних продуктах. Кам'янець-Подільський може подати проєкт на створення VR-реконструкції середньовічного міста, що дозволить туристам через спеціальні окуляри побачити, як виглядав Кам'янець у різні історичні періоди [40].

Грантові кошти також можна використати для модернізації міської туристичної інфраструктури, будівництва нових виставкових та музейних центрів, реставрації архітектурних об'єктів. Наприклад, місто Краків отримало фінансування від ЄС для відновлення історичних кварталів, створення туристичних зон і проведення міжнародних культурних фестивалів. Подібний досвід може бути реалізований і в Кам'янці-Подільському.

Ще одним важливим напрямком міжнародної співпраці є проведення фестивалів та культурних подій у партнерстві з європейськими країнами. Успішний приклад — середньовічний фестиваль у французькому Каркасоні, який щорічно приваблює тисячі туристів завдяки лицарським турнірам, театралізованим виставам та костюмованим заходам. Кам'янець-Подільський може розширити програму вже існуючих фестивалів, запрошуючи міжнародні театральні трупи, реконструкторів, музикантів та художників.

Співпраця з міжнародними культурними інституціями, такими як Europa Nostra, UNESCO, International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), дозволить місту брати участь у світових ініціативах щодо охорони культурної спадщини та

залучати фінансову та експертну підтримку для розвитку історико-культурного туризму.

Отже, розширення міжнародного співробітництва Кам'янця-Подільського сприятиме не лише зростанню кількості туристів, а й покращенню інфраструктури, залученню інвестицій та інтеграції міста в європейський культурний простір. Співпраця з туроператорами відкриє нові ринки, а міжнародні гранти дозволять фінансувати інноваційні туристичні проєкти. Включення міста до глобальних туристичних маршрутів сприятиме його популяризації на міжнародному рівні, а організація спільних фестивалів із європейськими партнерами зробить Кам'янець-Подільський ще більш привабливим для культурних туристів. Завдяки комплексному підходу місто може зміцнити свій статус одного з найцікавіших туристичних центрів Східної Європи. Таким чином, запровадження інноваційних підходів до популяризації історико-культурного туризму у Кам'янці-Подільському сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності серед європейських історичних міст. Використання цифрових технологій, створення інтерактивних форматів екскурсій, розвиток нових фестивалів, розширення міжнародної співпраці та залучення грантового фінансування дозволять залучити нові категорії туристів, підвищити тривалість їхнього перебування у місті та забезпечити сталий розвиток туристичної індустрії. Завдяки таким рішенням Кам'янець-Подільський зможе закріпити за собою статус одного з найпривабливіших туристичних центрів Східної Європи.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1. Створення концепції туристичного маршруту

Розробка туристичного маршруту – це складний і багатоступінний процес, який передбачає детальне планування та врахування різних факторів. Важливо спочатку провести аналіз туристичного потенціалу місцевості, щоб визначити, які об'єкти можуть стати частиною маршруту. Для цього враховуються історико-культурні пам'ятки, природні локації, музеї, місцеві традиції та інфраструктурні можливості, такі як наявність готелів, ресторанів, транспортних зв'язків. Дослідження туристичних потоків і запитів дозволяє зрозуміти, які аспекти маршруту будуть найбільш привабливими для відвідувачів.

Під час створення маршруту слід визначити його цільову аудиторію. Від цього залежить рівень складності, формат та стиль подачі інформації. Наприклад, для сімей з дітьми бажано включати інтерактивні елементи, такі як тематичні квести, дитячі екскурсії або майстер-класи. Для групових туристів важливо передбачити комфортні умови пересування, а для іноземних гостей – забезпечити доступність екскурсій декількома мовами. Крім того, враховується сезонність маршруту, адже деякі об'єкти можуть бути доступні лише в певний період року.

Логістика маршруту має бути продуманою таким чином, щоб відвідувачі могли максимально ефективно використовувати свій час. Важливо правильно розрахувати тривалість кожного етапу, щоб туристи не перевтомлювалися, але при цьому отримували повноцінний досвід. Оптимально чергувати активні та більш спокійні локації, щоб подорож була комфортною. Також потрібно передбачити місця для відпочинку, фотозони, зупинки на обід або каву, щоб туристи не відчували дискомфорту під час екскурсії.

Маршрут повинен мати унікальність і відрізнятися від інших пропозицій. Одним із важливих аспектів є використання цифрових технологій для вдосконалення маршруту. В сучасних умовах багато туристів використовують мобільні додатки, аудіогіди, інтерактивні карти та QR-коди біля пам'яток, що

дозволяє їм отримувати додаткову інформацію в зручному форматі. Впровадження таких рішень робить маршрут більш привабливим, особливо для молодого покоління мандрівників, яке звикло до цифрових технологій.

Після розробки маршруту важливим етапом є його просування. Для цього необхідно використовувати різні маркетингові інструменти, зокрема рекламу в соціальних мережах, співпрацю з туристичними агентствами, залучення блогерів та впливових осіб, які можуть популяризувати маршрут. Відгуки від перших відвідувачів також відіграють ключову роль у формуванні репутації, тому важливо мотивувати туристів ділитися своїми враженнями в інтернеті.

Розробка туристичного маршруту не завершується після його запуску. Необхідно постійно аналізувати ефективність маршруту, збирати відгуки туристів та вносити корективи для його покращення. Можливо, певні об'єкти не викликають достатнього інтересу або маршрут потребує змін у залежності від сезонності. Гнучкість та адаптація дозволяють підтримувати високу якість туристичного продукту та зберігати його актуальність протягом тривалого часу.

Таким чином, створення туристичного маршруту потребує комплексного підходу, що включає аналіз локацій, розробку зручної логістики, впровадження інтерактивних елементів та використання сучасних технологій. Успішний маршрут не лише приваблює туристів, а й сприяє розвитку регіону, популяризації його культурної спадщини та економічному зростанню.

Назва маршруту: «Кам'янець-Подільський: історична спадщина крізь віки»

Цільова аудиторія: індивідуальні мандрівники, туристичні групи, сімейні подорожі, учнівські та студентські екскурсії

Сезонність: цілорічний маршрут із можливими сезонними адаптаціями

Особливості маршруту: інтерактивні елементи, тематичні екскурсії, майстер-класи, гастрономічні зупинки

Маршрут створений для знайомства з історичною та культурною спадщиною Кам'янця-Подільського – одного з найдавніших і найвизначніших міст України. Він охоплює головні історичні пам'ятки, стародавні архітектурні комплекси, оборонні споруди та сакральні об'єкти, які демонструють унікальну мультикультурну

спадщину міста. Маршрут включає не тільки екскурсії пам'ятками, а й інтерактивні елементи – театралізовані вистави, нічні прогулянки з факелами, дегустації страв подільської кухні, майстер-класи з ремесел. Це дозволяє туристам не просто дізнатися про історію міста, а й відчути її, поринувши у минуле.

Маршрут є адаптивним: залежно від інтересів групи або окремого туриста, він може бути доповнений візитами до музеїв, участю у культурних заходах або прогулянками за межами міста – наприклад, до Бакотського скельного монастиря чи Хотинської фортеці. Усі локації, передбачені маршрутом, мають зручні під'їзди, розвинену інфраструктуру для туристів, місця для відпочинку та харчування. Для іноземних туристів передбачені багатомовні екскурсії, а також можливість користування аудіогідами та мобільними додатками з інформацією про історичні об'єкти. Маршрут передбачає можливість відвідування регіональних фестивалів та подій, таких як середньовічні реконструкції, концерти класичної та народної музики, театралізовані постановки. Це додає маршруту ще більше культурного значення та розширює його туристичний потенціал.

Програма туристичного маршруту «Кам'янець-Подільський: історична спадщина крізь віки».

Тривалість маршруту: 2 дні

Тип маршруту: історико-культурний

Протяжність: приблизно 7-10 км

Формат маршруту: пішохідний із можливістю часткового використання транспорту

Категорія туристів: індивідуальні мандрівники, туристичні групи, сімейні подорожі, учнівські та студентські екскурсії

ДЕНЬ 1: Оборонна спадщина та культурне різноманіття

09:00 – 09:30 -зустріч групи. Початок екскурсії

Зустріч туристів у центрі Старого міста біля будівлі Ратуші. Гід розповість про загальну історію Кам'янця-Подільського, його архітектурні особливості та культурне значення.

09:30 – 11:00 - Кам'янець-Подільська фортеця

Експерсія у Старий та Новий замки – головний оборонний комплекс міста. Туристи ознайомляться з історією фортифікаційних споруд, оглянуть вежі, каземати, гармати та експозиції у музейних залах. Можливість побачити зразки середньовічної зброї, військово спорядження та археологічні артефакти.

Додатково: охочі можуть взяти участь у стрільбі з лука або спробувати середньовічну зброю.

11:00 – 11:30 - Панорамний огляд каньйону річки Смотрич

Перехід на оглядовий майданчик біля фортеці. Туристи отримають можливість зробити унікальні фотографії мальовничого каньйону та Турецького мосту.

11:30 – 12:30 - Прогулянка Вірменським кварталом

Знайомство з історією вірменської громади міста, огляд архітектурних пам'яток Вірменського магістрату та Вірменської дзвіниці.

12:30 – 13:30 - Обід у ресторані традиційної подільської кухні

Обід у закладах «Фортчна Гора» або «Тріумф», де туристи можуть скуштувати традиційні страви Поділля, зокрема юшку з грибами, вареники та домашній хліб на заквасці.

13:30 – 15:00 - Кафедральний костел святих апостолів Петра і Павла.

Огляд костелу – унікального релігійного об'єкта, що має елементи готики, ренесансу та бароко. Туристи побачать мінарет, який зберігся з часів османського панування, та зможуть піднятися на дзвіницю.

15:00 – 16:30 - Руська брама – унікальна оборонна споруда

Відвідування Руської брами – оборонного комплексу, що використовувався для контролю доступу до міста. Ознайомлення з історією та інженерними рішеннями XVI століття.

16:30 – 17:30 - Театралізована експерсія «Легенди Кам'янця»

Група відправляється на вечірню театралізовану експерсію, під час якої актори у середньовічних костюмах розповідають містичні легенди Кам'янця-Подільського.

18:00 – Заселення в готелі.

19:00 - Вільний час або вечеря у місцевому ресторані

Туристи можуть самотійно відпочити, насолоджуючись атмосферою Старого міста, або продовжити вечір у закладах «Кружка» чи «Старий замок».

ДЕНЬ 2: Релігійна та культурна спадщина міста

09:00 – 10:00 - Турецький міст і Татарська вежа

Прогулянка до Турецького мосту – одного з найстаріших кам'яних мостів в Україні. Гід розповість про часи османського панування у місті та історію мосту.

10:00 – 11:30 - Домініканський монастир та костел Святого Миколая

Відвідування Домініканського монастиря та костелу Святого Миколая. Ознайомлення з архітектурними особливостями, огляд унікальних фресок та іконостасу.

11:30 – 12:30 - Прогулянка Старим містом

Огляд середньовічних вулиць, кам'яних будинків та ремісничих кварталів. Туристи дізнаються про унікальні будівлі та історичні події, пов'язані з кожною з них.

12:30 – 13:30 - Обід у традиційному ресторані

Рекомендується обід у закладі «Ратуша» або «Філіжанка». Туристи можуть скуштувати місцеві страви – запечену рибу, домашню ковбасу, узвар.

13:30 – 15:00 - Відвідування історичного музею-заповідника

Знайомство з експозиціями, які розповідають про розвиток міста у різні епохи. Відвідувачі побачать середньовічні артефакти, старовинні мапи та реконструйовані інтер'єри.

15:00 – 16:30 - Майстер-клас з гончарства або середньовічних танців

Туристи можуть вибрати між традиційним гончарним майстер-класом або уроком старовинних танців із професійними інструкторами.

16:30 – 17:30 - Завершення маршруту та оглядові фото-зони

Занесемо основні моменти програми маршруту в таблицю 3.1.

Окрім основної екскурсійної програми, маршрут передбачає додаткові активності, які зроблять подорож ще більш захопливою, інтерактивною та пам'ятною для туристів. Ці можливості дозволяють кожному відвідувачу обрати ті варіанти відпочинку, що найбільше відповідають його інтересам.

Таблиця 3.1 – Програма туристичного маршруту «Кам'янець-Подільський: історична спадщина крізь віки»

Час	Подія	Опис
1-й день		
09:00 – 09:30	Зустріч групи. Початок екскурсії	Зустріч туристів у центрі Старого міста біля будівлі Ратуші. Гід розповість про історію Кам'янця-Подільського.
09:30 – 11:00	Кам'янець-Подільська фортеця	Екскурсія у Старий та Новий замки. Огляд веж, казематів, середньовічної зброї та історичних експозицій.
11:00 – 11:30	Панорамний огляд каньйону річки Смотрич	Перехід на оглядовий майданчик біля фортеці. Мальовничі види на каньйон та Турецький міст.
11:30 – 12:30	Прогулянка Вірменським кварталом	Огляд Вірменського магістрату та Вірменської дзвіниці, знайомство з історією вірменської громади.
12:30 – 13:30	Обід у ресторані традиційної подільської кухні	Обід у закладах «Фортечна Гора» або «Тріумф», традиційні страви Поділля.
13:30 – 15:00	Кафедральний костел святих апостолів Петра і Павла	Огляд костелу, що поєднує готику, ренесанс і бароко, мінарет з османського періоду.
15:00 – 16:30	Руська брама – унікальна оборонна споруда	Відвідування оборонного комплексу XVI ст. Історія укріплень.
16:30 – 17:30	Театралізована екскурсія «Легенди Кам'янця»	Нічна екскурсія з акторами у середньовічних костюмах, які розповідають легенди міста.
18:00	Заселення в готелі	Готель «Gala Hotel»
19:00	Вільний час або вечеря у місцевому ресторані	Відпочинок, можливість самостійної прогулянки або вечеря у ресторанах міста.
2-й день		
09:00 – 10:00	Турецький міст і Татарська вежа	Прогулянка до Турецького мосту, знайомство з османською історією міста.
10:00 – 11:30	Домініканський монастир та костел Святого Миколая	Огляд монастиря, унікальних фресок, архітектурних елементів.
11:30 – 12:30	Прогулянка Старим містом	Прогулянка старими вуличками, огляд історичних будівель.
12:30 – 13:30	Обід у традиційному ресторані	Обід у ресторанах «Ратуша» або «Філіжанка», дегустація подільських страв.
13:30 – 15:00	Відвідування історичного музею-заповідника	Відвідування музею-заповідника, огляд старовинних артефактів, історичних мап.
15:00 – 16:30	Майстер-клас з гончарства або середньовічних танців	Можливість взяти участь у гончарному майстер-класі або середньовічних танцях.
16:30 – 17:30	Завершення маршруту та оглядові фото-зони	Підсумок маршруту, можливість зробити пам'ятні фотографії у найкращих місцях Кам'янця.

Джерело: складено автором

Щоб зробити подорож емоційно насиченою, туристи можуть взяти участь у театралізованих екскурсіях із живими історичними персонажами:

- «Нічні таємниці Кам'янця» – містична екскурсія вночі з ліхтарями, під час якої гід розповідає легенди міста, а актори у костюмах відтворюють події минулого.

- «Лицарські пригоди» – екскурсія у фортеці з інтерактивними сценами середньовічних боїв.

- «Відлуння османської доби» – екскурсія, що розповідає про період османського панування у місті та включає відтворення побуту того часу.

У рамках маршруту можна взяти участь у майстер-класах, які допоможуть відчувати дух минулих століть:

- Гончарство – створення власного керамічного виробу у середньовічному стилі.

- Ковальство – можливість спробувати себе у ролі середньовічного коваля.

- Кулінарний майстер-клас – приготування традиційних подільських страв, таких як вергуни, вареники або куліш.

- Середньовічні танці – урок історичних танців у Домініканському монастирі або на головній площі міста.

Туристи можуть не лише спробувати традиційні страви, а й відвідати дегустації у місцевих ресторанах і крафтових закладах:

- Дегустація подільських вин та наливок у ресторані «Фортчна Гора».

- Медоваріння та дегустація меду в ремісничій лавці.

- Дегустація сиру та традиційних закусок у місцевих фермерських господарствах.

Туристи можуть поєднати відвідування маршруту з участю у фестивалях, які проходять у місті:

- «Терра Героїка» – фестиваль історичної реконструкції, який відбувається у фортеці та включає лицарські бої, середньовічні ярмарки та театралізовані вистави.

- «Октоберфест по-кам'янецьки» – свято пива з крафтовими напоями від місцевих пивоварів.

- «Respublica Fest» – музичний фестиваль у фортеці, що збирає відомих українських та міжнародних виконавців.

- Свято повітряних куль – можливість побачити Кам'янець-Подільський із висоти, полетівши на повітряній кулі.

Для туристів, які бажають отримати унікальні враження, є можливість скористатися додатковими транспортними послугами:

- Польоти на повітряній кулі – огляд міста з висоти пташиного польоту.

- Кінні прогулянки в середньовічному стилі – маршрути навколо фортеці або через історичні райони міста.

- Екскурсія на ретро-автомобілях – подорож містом у стилі початку ХХ століття.

- Сплав річкою Смотрич – активний відпочинок для любителів водних розваг.

Для туристів працюють крамниці з автентичними сувенірами, що дозволяють придбати на пам'ять частинку середньовічного Кам'янця-Подільського.

- Ремісничий ярмарок із традиційною продукцією (вишивка, гончарні вироби, дерев'яні сувеніри).

- Антикварні магазини, де можна знайти історичні монети, старовинні книги та предмети побуту минулих епох.

- Сувенірні лавки з тематичними подарунками – карти міста, фігурки лицарів, середньовічні прикраси.

Для родин із дітьми передбачені спеціальні розваги, що зроблять подорож захопливою і для найменших туристів:

- Квест-екскурсія «Таємниці Кам'янецької фортеці» – гра, у якій діти шукають артефакти та розгадують загадки міста.

- Інтерактивні заняття у музеях, де можна спробувати себе у ролі середньовічного ремісника чи воїна.

- Дитяча зона у фортеці – місце для активних ігор та знайомства з історією через розваги.

Згрупуємо додаткові можливості під час організації маршруту в таблиці 3.2. Реалізація туристичного маршруту потребує ретельного планування, врахування логістичних аспектів та забезпечення високого рівня комфорту для відвідувачів. Організаційні питання включають підготовку кваліфікованих гідів, забезпечення транспортної доступності, підбір оптимальних локацій для харчування та

відпочинку, а також інтеграцію сучасних технологій для підвищення якості туристичного досвіду.

Таблиця 3.2 – Додаткові можливості маршруту

Категорія	Назва активності	Опис
Театралізовані екскурсії	Нічні таємниці Кам'янця	Містична нічна екскурсія з ліхтарями, акторами та легендами міста.
	Лицарські пригоди	Екскурсія у фортеці із відтворенням середньовічних боїв.
	Відлуння османської доби	Огляд османського періоду міста через театралізовану екскурсію.
Майстер-класи	Гончарство	Створення власного керамічного виробу у середньовічному стилі.
	Ковальство	Можливість спробувати себе у ролі середньовічного коваля.
	Кулінарний майстер-клас	Приготування традиційних подільських страв – вергуни, вареники, куліш.
	Середньовічні танці	Урок історичних танців у Домініканському монастирі або на головній площі.
Гастрономічні зупинки	Дегустація вин та наливков	Дегустація місцевих вин та наливков у ресторані «Фортечна Гора».
	Медоваріння та дегустація меду	Знайомство з медоварінням, дегустація натурального меду.
	Дегустація сиру та закусок	Дегустація традиційного подільського сиру та закусок у фермерських господарствах.
Фестивалі	Терра Героїка	Фестиваль історичної реконструкції із лицарськими боями та середньовічним ярмарком.
	Октоберфест по-кам'янецьки	Свято пива з крафтовими напоями від місцевих пивоварів.
	Respublica Fest	Музичний фестиваль у фортеці, що збирає відомих виконавців.
	Свято повітряних куль	Можливість полетіти на повітряній кулі та побачити місто з висоти.
Активний відпочинок	Польоти на повітряній кулі	Оглядова прогулянка повітряною кулею над містом.
	Кінні прогулянки	Маршрут кінними екіпажами у середньовічному стилі.
	Екскурсія на ретро-автомобілях	Подорож містом на ретро-автомобілях початку ХХ століття.
	Сплав річкою Смотрич	Активний водний відпочинок із сплавом річкою Смотрич.
Сувеніри	Ремісничий ярмарок	Ярмарок із автентичними ремісничими виробами.
	Антикварні магазини	Антикварні магазини з історичними артефактами та монетами.
	Сувенірні лавки	Сувенірні лавки із тематичними подарунками, фігурками лицарів.
Сімейні розваги	Квест-екскурсія «Таємниці Кам'янецької фортеці»	Квест-екскурсія для дітей, пошук артефактів та розгадування загадок.
	Інтерактивні заняття у музеях	Інтерактивні музейні заняття з історичними реконструкціями.
	Дитяча зона у фортеці	Дитяча зона для активних ігор та знайомства з історією через розваги.

Джерело: складено автором

Для якісного проведення маршруту необхідна команда досвідчених гідів, які не лише добре знають історію міста, а й можуть захопити туристів живими розповідями. Гіди повинні володіти кількома мовами (українською, англійською, польською тощо) для обслуговування іноземних гостей. Окрім класичних екскурсій, пропонуються театралізовані прогулянки, де гіді виступають у ролі історичних персонажів, створюючи ефект занурення в епоху.

Маршрут здебільшого пішохідний, однак для зручності туристів можна організувати перевезення між віддаленими локаціями. Пропонуються такі варіанти транспорту:

- Електромобілі для екологічно чистих перевезень туристичних груп;
- Автобуси для великих груп туристів (наприклад, для школярів чи іноземних делегацій);
- Прокат велосипедів та самокатів для активних мандрівників;
- Кінні екіпажі для екскурсій у середньовічному стилі.

Маршрут розрахований як на одноденних мандрівників, так і на туристів, які залишаються в місті на кілька днів. Для них пропонуються готелі та хостели різного рівня комфортності.

Готелі середнього класу: «7 Днів», «Клеопатра».

Бутік-готелі в історичних будівлях: «Reikartz Кам'янець-Подільський», «Фортеця».

Хостели та бюджетне житло: «Центральний хостел», «Старий Кам'янець».

Для комфортного перебування туристів у маршрут включені перевірені заклади громадського харчування. Пропонується можливість вибору між традиційними подільськими стравами та сучасними ресторанами.

Ресторани з місцевою кухнею: «Фортчна Гора», «Тріумф».

Кафе у середньовічному стилі: «Ратуша», «Старий Замок».

Вулична їжа та кав'ярні: «Філіжанка», «Кофеїн».

Окрім основних прийомів їжі, передбачені дегустаційні зупинки, де туристи можуть скуштувати місцеві страви (домашні ковбаси, вареники, подільське вино, настоянки).

3.2. Розрахунок вартості маршруту та його просування

Розробка та впровадження туристичного маршруту потребує ефективного просування серед потенційних відвідувачів. Для цього застосовуються сучасні маркетингові інструменти, що дозволяють залучити широку аудиторію та сформувати позитивний імідж маршруту (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3 – Методи просування туристичного маршруту

Категорія методу	Метод просування	Опис
Онлайн-маркетинг	Реклама в соціальних мережах (Facebook, Instagram, TikTok, YouTube)	Створення сторінок маршруту, публікації, розіграші, таргетована реклама, співпраця з інфлюенсерами.
	Офіційний сайт маршруту	Розробка сайту з картою маршруту, блогом, бронюванням екскурсій.
	Додавання маршруту в Google Maps, TripAdvisor, Booking	Додавання маршруту на популярні туристичні платформи для самостійних мандрівників.
	Мобільний додаток і QR-коди	Мобільний додаток із віртуальним гідом, QR-коди для отримання інформації на місці.
	Запрошення тревел-блогерів	Запрошення відомих блогерів для оглядів маршруту, фото- та відеооглядів.
	Розміщення інформації в туристичних агентствах і готелях	Партнерські домовленості з туристичними агентствами та готелями для популяризації маршруту.
	Друк карт і путівників	Друкована продукція з описом маршруту, картами, історичними довідками.
	Реклама на транспорті	Розміщення реклами маршруту на автобусах, у маршрутках.
	Афіші та стенди у вокзалах, аеропортах	Рекламні матеріали у місцях великого скупчення туристів.
Організація подій	Фестивалі та спеціальні заходи	Організація фестивалів («Терра Героїка», свято повітряних куль) для залучення туристів.
	Нічні екскурсії	Екскурсії в нічний час із театралізованими виставами, легендами міста.
	Промо-тури для журналістів	Запрошення журналістів на тестові тури для створення оглядів маршруту.
Робота з аудиторією	Молодіжні інтерактивні заходи	Залучення молоді через інтерактивні екскурсії, VR-технології.
	Програми для сімей з дітьми	Розробка дитячих квестів, адаптованих екскурсій, спеціальних знижок.
	Екскурсії для закордонних туристів	Підготовка турів англійською, польською, німецькою мовами.
Моніторинг ефективності	Аналітика ефективності (відгуки, онлайн-активність, продажі турів)	Аналіз відгуків туристів, оцінка активності в соцмережах, моніторинг продажів турів.

Джерело: складено автором

Таргетована реклама, співпраця з блогерами та інтеграція маршруту на платформи TripAdvisor, Google Maps і Booking дозволяють охопити широке коло потенційних відвідувачів, зокрема молодь та самостійних мандрівників. Офлайн-маркетинг спрямований на залучення туристів через традиційні рекламні засоби, такі як друковані буклети, афіші та реклама на транспорті. Співпраця з готелями, туристичними агентствами та інформаційними центрами сприяє просуванню маршруту серед організованих груп. Важливим елементом є організація фестивалів та спеціальних заходів, які не лише підвищують зацікавленість туристів, а й створюють сезонні пікові періоди відвідуваності. Фестивалі історичної реконструкції, святкування національних подій та нічні театралізовані екскурсії сприяють формуванню унікального туристичного досвіду, що запам'ятовується та мотивує відвідувачів рекомендувати маршрут іншим. Робота з аудиторією передбачає адаптацію маршруту під потреби різних категорій туристів, включаючи молодь, сім'ї з дітьми та іноземних гостей. Інтерактивні екскурсії, дитячі квести, адаптовані маршрути різними мовами розширюють охоплення та підвищують доступність маршруту. Аналіз ефективності маркетингових заходів дозволяє оперативно реагувати на зміни в попиті та оптимізувати рекламні кампанії на основі відгуків туристів, активності в соціальних мережах та продажів турів.

Розрахунок вартості маршруту на одну особу включає всі необхідні витрати для забезпечення якісного та комфортного туристичного обслуговування. У нього входять витрати на послуги гіда, вхідні квитки до історичних об'єктів, транспорт, харчування, інтерактивні заходи та проживання у готелі.

Протягом усього маршруту групу супроводжуватиме професійний гід, який проводитиме екскурсії історичними місцями Кам'янця-Подільського, надаватиме детальну інформацію про кожен об'єкт та відповідатиме на запитання туристів. Високий рівень підготовки гіда дозволяє зробити маршрут максимально цікавим, інформативним та адаптованим до різних категорій туристів.

Орієнтовна вартість на 1 особу: 300 грн.

Для глибшого занурення в історію маршруту туристи відвідують визначні пам'ятки міста. Кам'янець-Подільська фортеця – одна з головних пам'яток міста, яка

містить вежі, бастіони та експозиції старовинної зброї та архітектурних артефактів.
Вартість вхідного квитка на 1 особу: 100 грн.

Руська брама – частина оборонного комплексу Кам'янця-Подільського, яка служила для контролю доступу до міста. Унікальна архітектурна споруда XVI століття.

Вартість вхідного квитка на 1 особу: 50 грн.

Домініканський монастир та костел Святого Миколая – архітектурні пам'ятки сакрального мистецтва, що містять ренесансні фрески та історичні реліквії.

Вартість вхідного квитка на 1 особу: 50 грн.

Історичний музей-заповідник – містить експозиції, присвячені розвитку міста у різні історичні епохи, середньовічні артефакти, старовинні мапи та документи.

Вартість вхідного квитка на 1 особу: 50 грн.

3. Театралізована екскурсія «Легенди Кам'янця». Одна з найцікавіших екскурсій маршруту, яка проводиться у вечірній час із використанням костюмованих вистав. Туристи не лише слухають історії про середньовічний Кам'янець, але й стають частиною театралізованої постановки. Особливу атмосферу створюють факели, гра світла та актори, що перевтілюються у мешканців давнього міста.

Орієнтовна вартість на 1 особу: 250 грн.

4. Майстер-клас з гончарства або середньовічних танців

Для забезпечення інтерактивного досвіду туристам пропонується вибір між двома майстер-класами:

- Гончарство – можливість власноруч створити глиняний виріб за старовинними технологіями під керівництвом місцевих майстрів.

- Середньовічні танці – уроки історичних танців у супроводі живої музики та інструктора в костюмах епохи.

Обидва варіанти дозволяють не лише спостерігати за традиціями, а й безпосередньо брати участь у культурних практиках минулих століть.

Орієнтовна вартість на 1 особу: 200 грн.

5. Харчування (обіди у ресторанах).

У маршрут включені обіди у ресторанах традиційної подільської кухні. Меню містить страви, характерні для регіону:

- Домашню ковбасу, печеню, запечену рибу.
- Вареники з різними начинками, юшку з грибами, гречаники.
- Узвар, крафтове подільське вино та десерти.

Завдяки цьому туристи можуть не лише побачити історію міста, а й відчути її через смакові традиції.

Орієнтовна вартість на 1 особу (2 обіди): 600 грн.

Маршрут передбачає пішохідні екскурсії, але для зручності туристів використовується місцевий транспорт для пересування між деякими віддаленими локаціями:

- Оренда автобусів для групових переїздів.
- Можливість користування електромобілями в історичній частині міста.

Цей пункт витрат гарантує, що подорож буде комфортною навіть для туристів, які не звикли до довгих піших прогулянок.

Орієнтовна вартість на 1 особу: 300 грн.

7. Адміністративні витрати та організаційний збір

До організаційних витрат включені:

- Оренда екскурсійних локацій для групових заходів.
- Оплата послуг адміністраторів, які координують туристичні групи та забезпечують безперебійну логістику.

- Друковані буклети, карти та сувенірні путівники для туристів.

- Завдяки цьому туристи отримують належний рівень сервісу, що робить маршрут максимально комфортним.

Орієнтовна вартість на 1 особу: 200 грн.

Для забезпечення комфортного відпочинку туристи зупиняються у Gala Hotel, що пропонує зручні номери та якісний сервіс. Готель розташований у центрі міста, що дозволяє туристам легко дістатися до всіх ключових пам'яток маршруту.

Орієнтовна вартість на 1 особу (1 ніч): 1171 грн.

Підсумкова вартість усіх витрат становить: 3521 грн.

Всі витрати занесемо в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Розрахунок вартості маршруту на 1 особу

Категорія витрат	Орієнтовна вартість на 1 особу (грн)	Загальна сума (грн)
Гід-екскурсовод	300	300
Вхідні квитки (Кам'янець-Подільська фортеця)	100	100
Вхідні квитки (Руська брама)	50	50
Вхідні квитки (Домініканський монастир, костел Святого Миколая)	50	50
Вхідні квитки (Історичний музей-заповідник)	50	50
Театралізована екскурсія «Легенди Кам'янця»	250	250
Майстер-клас з гончарства або середньовічних танців	200	200
Обіди у ресторанах (2 дні)	600	600
Транспортні витрати	300	300
Адміністративні витрати та організаційний збір	200	200
Проживання у готелі (1 ніч, Gala Hotel)	1171	1171
Загальна вартість маршруту на 1 особу		3271

Джерело: складено автором

Таким чином, розрахунок вартості туристичного маршруту враховує всі ключові аспекти подорожі, що забезпечують високий рівень сервісу та комфорт туристів. Маршрут поєднує екскурсії, інтерактивні заходи, майстер-класи, гастрономічні зупинки та забезпечує комфортне проживання.

3.3. Оцінка економічної ефективності від реалізації розробленого маршруту

Оцінка економічної ефективності реалізації туристичного маршруту передбачає аналіз його фінансових показників, включаючи прогнозовані доходи, витрати та рентабельність.

1. Основні параметри аналізу:

- Цільова група – туристи, які відвідують Кам'янець-Подільський для історико-культурного туризму.

- Прогнозована кількість туристів – розглядаємо 3 сценарії (мінімальний, середній, оптимістичний):

Мінімальний сценарій: 500 туристів на рік

Середній сценарій: 1000 туристів на рік

Оптимістичний сценарій: 2000 туристів на рік

Вартість маршруту на одну особу – 3521 грн

Основні витрати – організаційні, маркетингові, логістичні та адміністративні витрати.

Основні параметри аналізу ефективності представлені в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Основні параметри аналізу

Цільова група	Туристи, які відвідують Кам'янець-Подільський для історико-культурного туризму
Прогнозована кількість туристів	Мінімальний – 500, Середній – 1000, Оптимістичний – 2000
Вартість маршруту на одну особу	3521 грн
Основні витрати	Організаційні, маркетингові, логістичні та адміністративні витрати

Джерело: складено автором

2. Розрахунок загального доходу.

Доходи від реалізації маршруту залежать від кількості туристів. Розрахуємо потенційний дохід:

Мінімальний сценарій (500 туристів):

- Дохід = 500×3521 грн = 1 760 500 грн

Середній сценарій (1000 туристів):

- Дохід = 1000×3521 грн = 3 521 000 грн

Оптимістичний сценарій (2000 туристів):

- Дохід = 2000×3521 грн = 7 042 000 грн.

Розрахунок загального доходу представлено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Розрахунок загального доходу

Сценарій	Кількість туристів	Доходи (грн)
Мінімальний	500	1 760 500
Середній	1000	3 521 000
Оптимістичний	2000	7 042 000

Джерело: складено автором

3. Витрати на реалізацію маршруту.

Основні витрати включають:

- Організаційні витрати (гіди, екскурсійні послуги, адміністративні витрати).

- Логістичні витрати (транспорт, оренда приміщень для майстер-класів).
- Маркетингові витрати (реклама, друк рекламної продукції, цифровий маркетинг).
- Операційні витрати (зарплати персоналу, податки, непередбачені витрати).

4. Оцінка чистого прибутку.

Формула розрахунку чистого прибутку:

Чистий прибуток = Доходи – Загальні витрати

Розрахунок залежить від загальних витрат, які можуть становити приблизно 60% від доходів (з урахуванням логістики, реклами, зарплат персоналу та інших витрат).

Мінімальний сценарій (500 туристів):

- Загальні витрати $\approx 60\% \times 1\,760\,500 \text{ грн} = 1\,056\,300 \text{ грн}$
- Чистий прибуток $= 1\,760\,500 - 1\,056\,300 = 704\,200 \text{ грн}$

Середній сценарій (1000 туристів):

- Загальні витрати $\approx 60\% \times 3\,521\,000 \text{ грн} = 2\,112\,600 \text{ грн}$
- Чистий прибуток $= 3\,521\,000 - 2\,112\,600 = 1\,408\,400 \text{ грн}$

Оптимістичний сценарій (2000 туристів):

- Загальні витрати $\approx 60\% \times 7\,042\,000 \text{ грн} = 4\,224\,600 \text{ грн}$
- Чистий прибуток $= 7\,042\,000 - 4\,224\,600 = 2\,817\,400 \text{ грн}$.

Оцінка чистого прибутку представлена в табл. 3.7.

Таблиця 3.7 – Оцінка чистого прибутку

Сценарій	Доходи (грн)	Загальні витрати (грн)	Чистий прибуток (грн)
Мінімальний	1 760 500	1 056 300	704 200
Середній	3 521 000	2 112 600	1 408 400
Оптимістичний	7 042 000	4 224 600	2 817 400

Джерело: складено автором

5. Оцінка рентабельності маршруту.

Рентабельність розраховується за формулою:

Рентабельність = $(\text{Чистий прибуток} / \text{Загальні витрати}) \times 100\%$

Мінімальний сценарій:

$$(704200/1056300) \times 100 = 66.6\%$$

Середній сценарій:

$$(1408400/2112600) \times 100 = 66.6\%$$

Оптимістичний сценарій:

$$(2817400/4224600) \times 100 = 66.6\%$$

Оцінка рентабельності маршруту представлена в табл. 3.8.

Таблиця 3.8 – Оцінка рентабельності маршруту

Сценарій	Рентабельність (%)	Формула розрахунку
Мінімальний	66.6%	$(704200 / 1056300) \times 100$
Середній	66.6%	$(1408400 / 2112600) \times 100$
Оптимістичний	66.6%	$(2817400 / 4224600) \times 100$

Джерело: складено автором

Таким чином, реалізація туристичного маршруту в Кам'янці-Подільському є економічно вигідною, оскільки дозволяє отримувати стабільний прибуток навіть за мінімального потоку туристів. Найбільш оптимальним є сценарій із залученням 1000–2000 туристів на рік, що дозволяє отримувати прибуток понад 1.4 млн грн на рік. Висока рентабельність у 66.6% підтверджує ефективність проекту.

Розрахуємо точку беззбитковості та термін окупності запропонованого маршруту в таблиці 3.9. Результати розрахунків показують, що запропонований туристичний маршрут у Кам'янці-Подільському має високу економічну ефективність та потенціал до швидкої окупності. Розрахунки свідчать, що для виходу маршруту на рівень беззбитковості необхідно залучити 1419 туристів на рік.

Таблиця. 3.9 – Розрахунок точки беззбитковості та терміну окупності

Показник	Формула	Розрахунок та значення
Точка беззбитковості (туристів)	$Q_{break-even} = F / (P - V)$	$2000000 / (3521 - 2112) = 1419$
Період окупності (років)	$T_{payback} = F / ((P - V) \times Q_{annual})$	$2000000 / (1409 \times 1000) = 1.42$

Джерело: складено автором

Це означає, що при меншій кількості відвідувачів маршрут буде працювати у збиток, оскільки не покриватиме постійні витрати. Враховуючи, що Кам'янець-Подільський є одним із найпопулярніших туристичних міст України, залучення

такої кількості туристів є досяжною метою. Додаткове використання ефективних маркетингових стратегій, співпраця з туристичними агентствами, активне просування в соціальних мережах і організація подій можуть збільшити потік туристів та дозволять маршруту швидше досягти беззбитковості. За умови залучення 1000 туристів на рік маршрут повністю окупиться приблизно за 1.42 роки. Це дуже хороший показник для туристичних продуктів, що свідчить про його перспективність та фінансову вигідність. Якщо залучати більше туристів (наприклад, 1500–2000 на рік), маршрут окупиться ще швидше – менш ніж за 1 рік, що відкриває можливості для масштабування проєкту та розширення спектру додаткових послуг, таких як преміум-екскурсії, гастрономічні тури та активні розваги (польоти на повітряній кулі, фестивалі тощо).

Для збільшення прибутковості маршруту можна реалізувати такі заходи:

- Розширення маркетингових активностей – запуск реклами в соцмережах, співпраця з блогерами та тревел-журналістами.

- Оптимізація витрат – пошук партнерських домовленостей для зниження вартості транспортних і готельних послуг.

- Запровадження додаткових платних послуг – організація тематичних екскурсій, квестів, майстер-класів, дегустацій місцевої продукції.

- Сезонні пропозиції – акційні пакети на певні періоди року, що можуть залучати туристів у міжсезоння.

Отже, для досягнення беззбитковості туристичного маршруту необхідно залучити принаймні 1419 туристів на рік. При середньому потоці в 1000 туристів на рік маршрут окупиться приблизно через 1.42 роки. Це свідчить про високу ефективність запропонованого туристичного продукту.

ВИСНОВКИ

Історико-культурний туризм є однією з найдавніших і найважливіших форм туристичної діяльності, що базується на інтересі людей до культурної спадщини, історичних пам'яток та традицій різних народів. Даний вид туризму не лише сприяє збереженню національного історичного надбання, а й забезпечує розвиток міжкультурного діалогу, соціально-економічне зростання та підвищення туристичної привабливості регіонів. В науковій літературі цей напрям характеризується високим рівнем освітнього потенціалу, широкою мотивацією туристів та значним впливом на економіку територій.

Кам'янець-Подільський є одним із найважливіших центрів історико-культурного туризму в Україні завдяки своєму унікальному архітектурному ансамблю та багатовіковій історії. Однак розвиток туристичної сфери міста стикається з певними труднощами: недостатньо розвинена туристична інфраструктура, брак інвестицій у реставрацію пам'яток, низький рівень маркетингового просування. Попри ці проблеми, Кам'янець-Подільський демонструє позитивну динаміку у відновленні туристичних потоків, що свідчить про значний потенціал галузі за умови подальших інвестицій та ефективного менеджменту. Історико-культурний туризм суттєво впливає на економічний розвиток Кам'янця-Подільського, сприяючи збільшенню бюджетних надходжень та створенню нових робочих місць. У 2024 році надходження від туристичного збору зросли, що демонструє ефективність туристичного потенціалу міста. Проте, крім економічної вигоди, розвиток цієї галузі відіграє ключову роль у збереженні історичної спадщини, підтриманні культурної ідентичності та розширенні міжнародного співробітництва.

Основними проблемами розвитку історико-культурного туризму в місті є недостатня розвиненість транспортної та готельної інфраструктури, нестача комплексного маркетингу, проблеми із залученням інвесторів для реставраційних робіт. Водночас перспективи розвитку туристичної сфери включають реалізацію програм цифровізації туристичних продуктів, створення нових туристичних

маршрутів та розширення міжнародного співробітництва. Успішне вирішення зазначених проблем дозволить значно підвищити туристичну привабливість регіону. Для сталого розвитку історико-культурного туризму в Кам'янці-Подільському необхідно запровадити комплекс заходів, що включають покращення туристичної інфраструктури, активізацію маркетингових кампаній, цифрову модернізацію туристичних послуг. Одним із ключових рішень є реставрація та збереження історичних пам'яток, що має відбуватися на державному та міжнародному рівні. Також важливим кроком є покращення транспортної доступності та розширення подієвого туризму. Сучасні інноваційні підходи, такі як використання VR-реконструкцій, мобільних додатків для туристів, створення інтерактивних туристичних маршрутів сприятимуть підвищенню зацікавленості до історико-культурного туризму. Впровадження сучасних технологій у туристичний бізнес дозволить покращити досвід відвідувачів, залучити молодіжну аудиторію та створити нові можливості для залучення інвестицій. Розширення цифрової присутності Кам'янця-Подільського є одним із головних напрямів розвитку галузі.

Розроблений туристичний маршрут у Кам'янці-Подільському має значний потенціал для залучення туристів. Він включає відвідування основних історичних пам'яток, інтерактивні заходи та використання сучасних технологій для покращення досвіду туристів. Розрахунок витрат показав, що для успішної реалізації маршруту необхідно забезпечити фінансування інформаційного просування, реставрації окремих об'єктів та розвитку додаткових туристичних послуг. Для підвищення економічної ефективності важливо використовувати різні джерела фінансування, зокрема грантову підтримку, державно-приватне партнерство та співпрацю з туристичними агентствами. Запропонований маршрут має високу економічну ефективність, оскільки дозволяє залучити широку аудиторію туристів та сприяє збільшенню прибутковості місцевого бізнесу. Для забезпечення беззбитковості маршруту необхідно залучити щонайменше 1419 туристів на рік, а середній туристичний потік у 1000 осіб дозволяє окупили проект протягом 1.42 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кифяк, В.Ф. Регіональні детермінанти становлення туристичної галузі в контексті розвитку "зеленої економіки". В. Ф. Кифяк, О. В. Кифяк // Регіональна економіка. 2012. №4. С. 23-30.
2. Антоненко В., Хуткий В., Мельник Д. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ В ПОДІЛЬСЬКО-БУКОВИНСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ КЛАСТЕРІ. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2021. С. 163 – 180
3. Артюх О. Історико-культурна спадщина як об'єкт культурологічного осмислення // *Наукові записки Інституту культурології НАМ України*. 2020. Вип. 21. С. 18–26.
4. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціальнокультурного розвитку регіонів України. *Культура України*. 2011. – Випуск 32. С. 238
5. Будзей, ОВ., 2005. 'Вулицями Кам'янця–Подільського', Львів: Світ, 272 с.
6. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. - Київ, 2015. - С. 42.
7. Баженова С., Марусей Т., Опря Б., Хоптяр А. Хмельниччина туристична: історико-культурні, природногеографічні та економічні аспекти розвитку: колективна монографія. Кам'янець-Подільський : в-во Кам'янецьПодільського національного університету імені Івана Огієнка, 2019. 208 с.
8. Гарбар Г. А. Культурний туризм в контексті масової культури. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. № 56. с. 248.
9. Дідковська Ю. В. Туризм як соціокультурний феномен: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2014. 244 с.
10. Офіційний сайт UNESCO, URL: <https://www.unesco.org/en> (дата звернення: 20.03.2025).

- 11.Баженова С. Е. Сучасний стан туристичної галузі в Хмельницькій області. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2013. Вип. 8. С. 314–315.
- 12.Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (18–19 травня 2017 року, м. Львів). – Львів : ЛДУФК, 2017. – 134 с.
- 13.Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. К.: Вища освіта XXI століття. 2015. 334 с.
- 14.Першич А. Роль культурної спадщини у сталому розвитку громад. *Культура і сучасність*. 2019. № 1. С. 9–17.
- 15.Мільман М. А. Культурний туризм в Україні: стан і перспективи розвитку. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2017. 310 с.
- 16.Савельєва Л. М. Туризм і культурна спадщина: Навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛНУ імені І. Франка, 2015. 274 с.
- 17.Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні [Текст]. - Чернівці: Книги, 2003. – 54 с.
- 18.Мелько Л. Ф., Маховка О. В. Регіональний туризм: сучасні виклики та перспективи розвитку: монографія. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2021. 272 с.
- 19.Маркова І. Культурна спадщина в сучасному гуманітарному дискурсі. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. 2021. № 2. С. 35–43.
- 20.Шевченко В. А. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в Україні. Київ: Либідь, 2016. 298 с.
- 21.Гуменюк О. В. Розвиток туризму в Хмельницькій області як складова характеристика міжнародного бізнесу регіону. *Актуальні проблеми розвитку рекреаційного бізнесу в Україні та підвищення його конкурентоспроможності*. 2014. Вип. 1. С. 27.
- 22.Петров М. Б. Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV-XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-

- топографічного розвитку. Міське і замкове управління. Кам'янець-Подільський, 2012. 480 с.
- 23.Звіт Кам'янець-Подільської міської ради за 2019 р. URL: <https://www.3849.com.ua/news/2600827/zvitmihajla-simaskevica-za-2019-rik> (дата звернення: 20.03.2025).
- 24.Віртуальний тур з'явився у Кам'янець-Подільській ратуші. URL: <https://shotam.info/z-iavyvsia-virtualnyytur-u-kam-ianets-podilskiy-ratushi/> (дата звернення: 20.03.2025).
- 25.Звіт про виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку Кам'янець-Подільської міської територіальної громади за 2023 рік. URL: <https://kam-pod.gov.ua/novini/town-news/item/49959-zvit-provykonannia-prohramy-sotsialnoekonomichnoho-ta-kulturnoho-rozvytku-kamianetspodilskoi-miskoi-terytorialnoihromady-za-2023-rik> (дата звернення: 20.03.2025).
- 26.Кам'янець-Подільський – місто загадок та легенд. Щаслива арка. URL: <https://turism-kp.com.ua/istoria/arka.shtml> (дата звернення: 20.03.2025).
- 27.Кам'янець-Подільський туристичний, URL: <http://kamianets.travel> (дата звернення: 20.03.2025).
- 28.Кам'янець-Подільська державний історичний музей-заповідник, URL: <http://muzeum.in.ua> (дата звернення: 22.11.2024).
- 29.Костюк О.М. Туристичні ресурси і розробка туру Хмельницькою областю. URL: <http://tourismbook.com/books/-book-42/chapter-1451/> (дата звернення: 22.02.2025).
- 30.Кам'янець-Подільська фортеця отримала точну 3D-копію URL: https://ye.ua/sypilstvo/70623_Kam_yanec_Podilska_fortecya_otrimala_tochnu_3D_kopiyi.html (дата звернення: 20.03.2025).
- 31.Моя Україна. Пізнавальний інтернет журнал. Кам'янець-Подільська фортеця. URL: <https://myukraine.org.ua/kamyanec-podilska-fortecya/> (дата звернення: 20.03.2025).

32. Міжнародний туризм у 2023 році досягне майже 90% від допандемійного рівня. UNWTO. URL: <https://insurancebiz.org/discuss/analysis/detail.php?ID=9922> (дата звернення: 20.03.2025).
33. Офіційний сайт ДАРТ, URL: <https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2025).
34. Новий туристичний сезон у Кам'янці-Подільському проходить під трендом прозорості сплати податків готельєрами та рестораторами. URL: <http://km.sfs.gov.ua/-media-ark/news-ark/370083.html> (дата звернення: 20.03.2025).
35. Туристична галузь Кам'янця-Подільського, як один із факторів сталого розвитку міста. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/3_savchuk_turyzm_kamyanec-podilsky-11.pdf. (дата звернення: 22.02.2025).
36. Савчук, В. (2018). Туристична галузь Кам'янця-Подільського як один із факторів сталого розвитку міста. https://auc.org.ua/sites/default/files/3_savchuk_turyzm_kamyanec-podilsky-11.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
37. Перспективи розвитку туризму Хмельницької області. URL: <http://tourism-book.com/books/book42/chapter-1451/> (дата звернення: 20.03.2025).
38. Офіційний сайт UNWTO, URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 20.03.2025).
39. Травінський В.С., Йолтуховський Р.В., Нестеренко В.А., Волкова В.М. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник: перші 125 років. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2015. С.73.
40. Уліганець, С., Аріон, О., & Боль, Д. (2018). Розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні: м. Кам'янець-Подільський. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія, 3(72), 77–81. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.13> (дата звернення: 20.03.2025).
41. У Кам'янці-Подільському запланували понад 50 фестивалів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3202882-u->

- [kamancipodilskomuzaplanuvali-ponad-50-festivaliv.html](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-158) (дата звернення: 11.03.2024).
42. Хоптяр, А., & Опря, Б. (2024). РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО: РОЗВИТОК В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-158> (дата звернення: 20.03.2025).
43. Bravery to be Ukraine. Кафедральний костел Петра і Павла у Кам'янці Подільському. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68715_kafedralnyy-kostel-petra-ipavla.htm (дата звернення: 22.04.2025).
44. Bravery to be Ukraine. Новопланівський міст, Кам'янець-Подільський. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68945_novoplanovskiy-mostkamenec-podolskiy.htm (дата звернення: 22.04.2025).
45. Itinery. Ратуша, Кам'янець-Подільський. URL: <http://itinery.com.ua/object/view/ratusha-kamenec-podolskiy> (дата звернення: 22.04.2025).
46. World Tourism Barometer and Statistical Annex, May 2024. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2024.22.1.2> (дата звернення: 22.04.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Кам'янець-Подільська фортеця

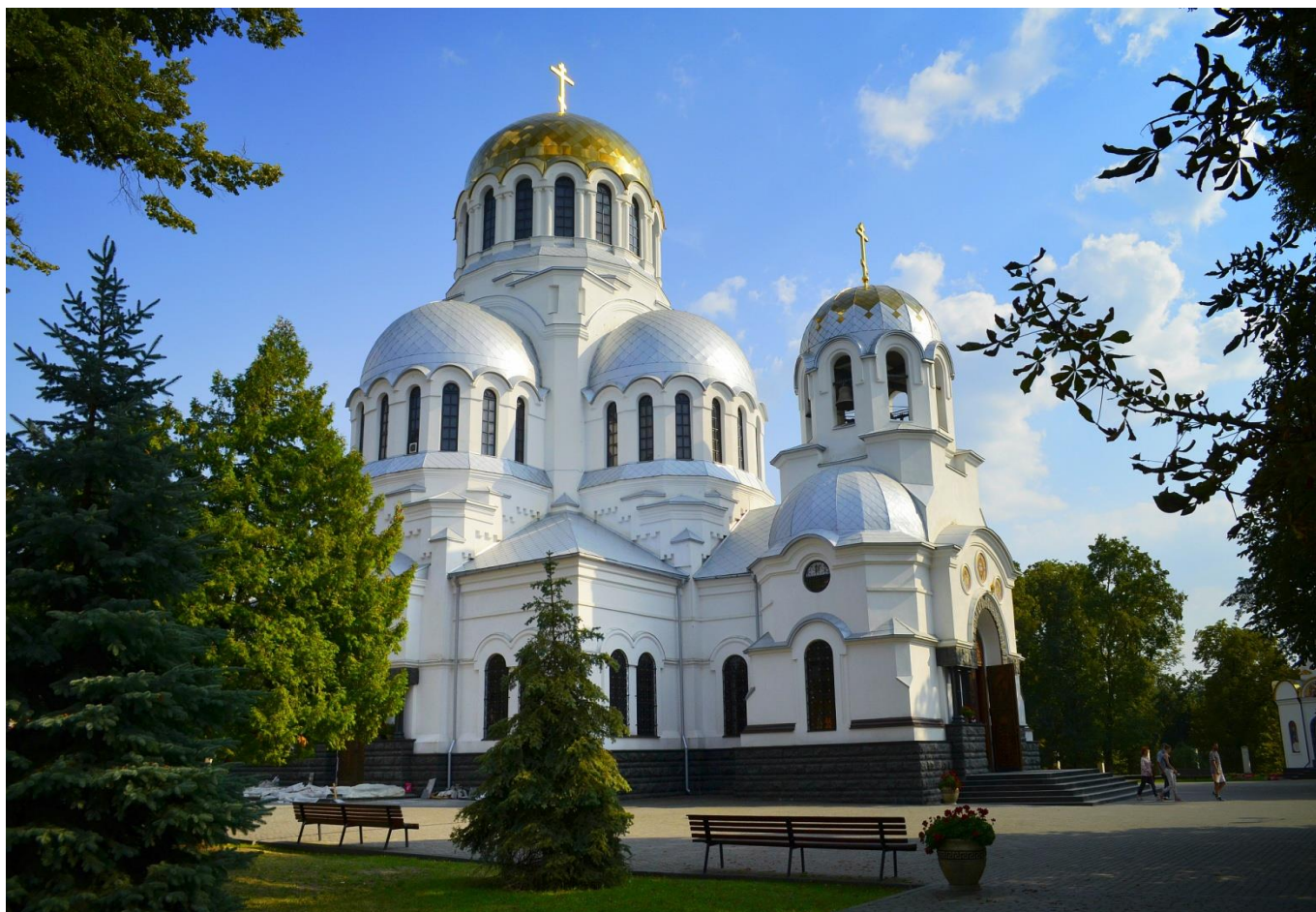
Старе місто

Ратуша

Собор Святої Покрови

Каньйон річки Смотрич

